

**Svenska
Röda Korsets
årsbok i internationell
humanitär rätt
2019**

Utgiven av Svenska Röda Korset
Redaktörer: Astrid Cederlöv, Helena Sunnegårdh, Mahlet Abera Techan
Layout: Helene Heed, Heed & Heed AB
Omslagsbild: Johan Lundahl/Försvarsmakten
ISSN 2003-1076
Upplaga: 100 ex
Tryck: Billes Tryckeri AB

Artiklar i denna årsbok som författats av andra än Svenska Röda Korset återger författarnas åsikter och inte nödvändigtvis Svenska Röda Korsets.

Innehållsförteckning

9

Foto: Baraz Mahmood/Försvarsmakten

25

Foto: Johan Lundén/Försvarsmakten

35

Foto: Islam Mardini/Svenska Röda Hjälpningen

40

Foto: Oula Al-Harbi/Internationella Rödakorskommittén (ICRC)

45

Foto: UN Photo/Evan Scheraga

1 Introduktion

2019 – 70-årsfirande, internationell konferens och nya utmaningar för den humanitära rätten 4

Martin Årnlöv, generalsekreterare, Svenska Röda Korset

2 Svensk praxis

Sveriges arbete 2019 med den internationella humanitära rätten 8

Gustaf Lind, enhetschef vid enheten för folkrätt, mänskliga rättigheter och traktaträtt, Utrikesdepartementet

Sammanställning av svensk praxis 2019 ...11

Särskilt om svenska domar 2019 16

Sammanställning av svenska domar 23

3 Hur arbetar Försvarsmakten med den humanitära rätten?

Intervju med Försvarsmaktens chefsjurist Carin Bratt 25

4 Artiklar

Genèvekonventionerna 70 år – Humanitet i en ny tid 30

Inger Österdahl, professor i folkrätt, Uppsala Universitet

‘Act today, shape tomorrow’: the 33rd International Conference 38

Helen Durham och Kosuke Onishi, Internationella Rödakorskommittén (ICRC)

Artificiell Intelligens (AI), autonoma vapen och den humanitära rätten 43

Vincent Boulanin, Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI)

Kommunikationspåverkan: Hot, tvång och andra yttranden i väpnad konflikt 49

Pontus Winther, forskare i folkrätt, Försvarshögskolan

Lästips 58

Engagera dig 59

2019 – 70-årsfirande, internationell konferens och nya utmaningar för den humanitära rätten

Martin Ärnlov, generalsekreterare, Svenska Röda Korset

När jag i april 2020 skriver denna text står världen mitt i en pandemi med omfattande och troligtvis långvariga konsekvenser. Världen över har hela samhällen under de senaste månaderna fokuserat på att svara mot de behov som följer av coronakrisen. Rödakors- och rödahalvmånerörelsen har med hjälp av sina miljontals frivilliga ställt om för att möta nya behov. Svenska Röda Korset har mobiliserat sina frivilliga och vi har i stor utsträckning riktat om våra verksamheter för att bidra till att stötta de mest utsatta och vara en stödjande part till myndigheterna.

Samtidigt är det viktigt att komma ihåg att konflikter och katastrofer fortsätter. I vår operativa verksamhet världen över ser vi hur de som redan var hårt drabbade, nu är ännu mer utsatta när viruset sprider sig. Krigsdrabbade länder kämpar, även med bristande sjukvårdsresurser, med att svara mot de behov som finns. Sekundäreffekterna av pandemin; ökad fattigdom, ökad risk för sjukdom och dödlighet i ”vanliga” sjukdomar, minskat medialt och

politiskt fokus på andra humanitära situationer och konflikter samt risk för minskat internationellt engagemang och bistånd kan förstärka utsattheten för redan hårt prövade delar av världen. Vi behöver alltså fortsätta arbeta för respekten för den humanitära rätten och skyddet för de som drabbas av konflikter. Inte minst är det viktigt att respekten för sjukvården och tillträdet för humanitär hjälp säkerställs.

När jag tittar tillbaka på 2019 så var det ett år där den humanitära rätten nådde framgångar, men även stod inför tydliga utmaningar. Under 2019 fyllde Genèvekonventionerna 70 år. Och det är verkligen värt att fira! I Genèvekonventionerna finns reglerna som förhandlats fram och beslutats av stater i syfte att förhindra och lindra det lidande som väpnade konflikter orsakar för de som drabbas. Vi vet att de bryts emot och de ibland ifrågasätts, men vi ser också varje dag exempel på att de funkar och ger skydd till de mest utsatta under konflikter. Det är ingen svart-vit diskussion om de är bra eller dåliga, om de funkar eller

om de har spelat ut sin roll, utan det är en diskussion som måste handla om att fortsätta öka respekten och relevansen av de 30-tal konventioner som idag reglerar konflikter. För det finns egentligen inget alternativ. En värld utan regler för krig är en tillbakagång till en mörk värld som ingen vill ha.

Tidigare i år reste jag till Syrien. Där fick jag se förödelsen som nio år av strider har orsakat och de direkta konsekvenser som dessa har för civila. Jag träffade Malak i al-Hasakah i nordöstra Syrien. Malak hade flytt tillsammans med sina barn och barnbarn i oktober 2019 när den turkiska offensiven kom från norr. Jag satt bredvid henne medan hon lagade mat på en portabel gasspis som hon delade med 40 andra familjer. När jag frågade vad hennes dröm var, berättade hon att det enda hon ville var att åka hem tillbaka till sin by. Men de pågående striderna och förstörelsen gjorde det inte möjligt. Under min resa fann jag också ljusglimtar. Jag träffade några av Rödakors- och rödahalvmånerörelsens tusentals lokala frivilliga och blev överväldigad av deras otroliga engagemang att hjälpa de människor som har drabbats. De delar ut mat, säkrar tillgång till vatten, driver fältsjukhus och hälsoinsatser. Dessa fantastiska frivilliga och Rödakors- och rödahalvmånerörelsens personal gör allt de kan för att hjälpa de som har drabbats och det som gör allt detta möjligt är den internationella humanitära

rätten, som slår fast att Rödakors- och rödahalvmånerörelsen ska få bistå med humanitära hjälpinsatser i konflikter och att de mest utsatta ska skyddas.

Bristen på respekt för den humanitära rättens regler är en av största utmaningarna som den humanitära rätten står inför. Något som är helt nödvändigt för att reglerna ska respekteras är att de implementeras på nationellt plan, att de blir en del av militär doktrin och att alla känner till och förstår reglerna. Detta var en av de punkter som jag och mina kollegor diskuterade tillsammans med världens stater och hela Rödakors- och rödahalvmånerörelsen under den Internationella rödakors- och rödahalvmånekonferensen i december 2019. Här har nationella föreningar som Svenska Röda Korset en självklar roll att spela, genom vårt uppdrag att bistå våra respektive stater i att säkerställa respekten för den internationella humanitära rätten. Från Svenska Röda Korsets sida gör vi det på flera sätt. Genom våra folkrättsrådgivare och frivilliga folkrättsinformatörer utbildar vi ett stort antal personer inom olika organisationer, myndigheter, universitet och skolor varje år, samt anordnar seminarier om aktuella humanitärrettsliga frågor. Vi deltar i samhällsdebatten och sitter med som ledamöter i regeringskansliets Totalförsvarets folkrättsråd och i Folkrätts- och nedrustningsdelega-

◀ Martin Ärnlov besöker nord-östra Syrien i februari 2020.

tionen samt i Försvarshögskolans Ämnesråd i folkrätt och påverkar och informerar på så sätt beslutsfattare. Vi ger ut publikationer och belyser aktuella frågor, såsom genom denna årsbok inom internationell humanitär rätt. Under 2019 har vi inte minst tagit fram ny information om den humanitära rätten på vår hemsida som alla kan ta del av. Kunskap i och förståelse för reglerna är en förutsättning för att de ska kunna respekteras.

Den humanitära rätten, och folkrätten i stort, är ett oerhört viktigt instrument för att skapa de spelregler och de normer som alla stater har att följa. Ett exempel från förra året är konventionen som förbjuder anti-personella landminor. Sedan konventionen trädde i kraft för 20 år sedan har tusentals kvadratkilometer rensats från minor och 30 statsparter, som tidigare hade eller misstänktes ha landminor, är nu deklarerade fria från dessa vapen. Man kan även se den normativa effekten av konventionen för många

stater som, trots att de ännu inte anslutit sig till konventionen, ändå sällan använder sig av dessa vapen. Konventionen är ett ypperligt exempel på vad som är möjligt att åstadkomma när stater,

organisationer och Rödakors- och rödahalvmånerörelsen arbetar tillsammans.

Vi har under det gångna året påmint om de komplexa utmaningar vi står inför men även att det finns en stark och växande medmänsklighet och framtidstro. Den här årsboken speglar några av dessa höjdpunkter och utmaningar genom bidrag från aktörer som på olika sätt arbetar med eller utifrån den humanitära rätten. Vi vill rikta ett stort tack till de som bidragit till årsboken och hoppas att också du som läser årsboken vill vara med och sprida kunskapen vidare. Med bättre kunskap och förståelse för den humanitära rättens regler kan vi gemensamt verka för bättre respekt för att minska lidandet i dagens och framtidens konflikter.

Stockholm den 30 april 2020.

Martin Ärnlov
Generalsekreterare, Svenska Röda Korset

Vad är Rödakors- och rödahalvmånerörelsen?

Den humanitära rätten, även kallad krigets lagar, är en del av folkrätten. Den humanitära rätten syftar till att humanisera krigföringen för att begränsa det lidande som väpnade konflikter orsakar för såväl civila som stridande. Genom den humanitära rätten skyddas vissa personer och objekt, samt begränsas även vilka stridsmedel (vapen) och stridsmetoder som får användas i en väpnad konflikt.

Rödakors- och rödahalvmånerörelsen är ett religiöst och politiskt obundet nätverk vars syfte är att förhindra och lindra mänskligt lidande var det än uppstår och vem det än drabbar. Rörelsen har ett unikt uppdrag i den internationella humanitära rätten – att hjälpa människor som drabbas av krig och konflikt. Vi väljer aldrig sida i en konflikt. Däremot tar vi alltid ställning för den enskilda människans som drabbas. Vårt arbete styrs av våra sju grundprinciper, humanitet, opartiskhet, neutralitet, självständighet, frivillighet, enhet och universalitet. Det är vårt unika mandat som tillsammans med våra grundprinciper gör att vi kan finnas på plats i oroshärdar och krigszoner där inga andra organisationer finns.

Rödakors- och rödahalvmånerörelsen består av tre komponenter

- Internationella rödakorskommittén, ICRC, som grundades 1864 och som har ett särskilt uppdrag att verka i väpnade konflikter för att skydda civila, frihetsberövade personer, sårade och sjuka och andra som inte längre deltar i konflikten, samt att utbilda i humanitär rätt.
- Nationella föreningar, som idag finns i 192 länder och som med sina drygt 12 miljoner frivilliga arbetar världen över för att förhindra och lindra mänskligt lidande.
- Internationella rödakors- och rödahalvmånefederationen, IFRC, som främst arbetar som samordningsorgan för nationella föreningar och agerar under naturkatastrofer.

Vart fjärde år träffas de tre komponenterna tillsammans med statsparterna till Genèvekonventionerna vid den Internationella rödakors- och rödahalvmånekonferensen där de behandlar och fattar beslut kring humanitära utmaningar inom olika områden. Sedan den första konferensen 1867, har konferensen haft ett särskilt fokus på internationell humanitär rätt. I december 2019 hölls den 33:e Internationella konferensen.

Sveriges arbete 2019 med den internationella humanitära rätten

Gustaf Lind, enhetschef vid enheten för folkrätt, mänskliga rättigheter och traktaträtt, Utrikesdepartementet

En central del av den internationella humanitära rätten som ofta inte efterlevs i väpnade konflikter är skydd av sjukvård. Inte sällan är sjukvårdsinrättningar och humanitära hjälparbetare föremål för attacker – i uppenbar strid mot dessa regler. En förutsättning för att säkerställa skyddet är kunskap om den humanitära rättens regler. Svenska Röda Korsets årsbok utgör därför ett fortsatt viktigt bidrag till att öka kunskapen om och därmed respekten för dessa regler.

Sverige har under lång tid prioriterat arbetet med att förbättra skyddet och stoppa attacker på sjukvård. Under vår tid i FN:s säkerhetsråd drevs frågan om skydd av sjukvård i väpnad konflikt som en särskild satsning. En viktig del av arbetet bestod i att säkerställa att skrivningar om skydd av sjukvård inkluderades i relevanta resolutioner och uttalanden samt i såväl Sveriges som EU:s anföranden.

Inför den 33:e Internationella Rödakors- och rödahalvmånekonferensen i Genève i december 2019 gav Sverige prioritet åt frågan om skydd

av sjukvård, men även humanitärt tillträde och ett integrerat jämställdhetsperspektiv. Den internationella konferensen är unik i sitt slag som samlar såväl stater som nationella föreningar och har under årtionden varit ett centralt forum för att värna den humanitära rätten. I samband med konferensen stod vi värd för ett sidoevenemang om skydd av sjukvård som syftade till att konkretisera det normativa ramverket genom exempel på praktiska lösningar från bland annat FN:s fredsbevarande insats i Mali. Genom att fokusera på denna viktiga del av den internationella humanitära rätten och ge konkreta exempel och lärdomar om hur skyddet kan förbättras i praktiska termer, vill vi bidra till att förbättra implementeringen av reglerna.

De sex resolutioner som antogs vid konferensen om allt från stärkt implementering av den internationella humanitära rätten, återförening av familjemedlemmar efter katastrofer eller på flykt, till effekterna på klimatet vid humanitära katastrofer, vittnar om ett fortsatt starkt stöd för den internationella humanitära

Foto: Bezav Mahmud/Försvarsmakten

Finska soldater samverkar med 71:a bataljons sjukvårdsresurs.

rätten men även de humanitära principerna som är centrala i utövandet av humanitär verksamhet. Samtidigt kantades resolutionsförhandlingarna av stundtals svåra diskussioner. Diskussionen kring resolutionen om starkt implementering av den internationella humanitära rätten kom bland annat att färgas av frågan om staters ansvar under Genèvekonventionernas gemensamma artikel 1, som anger att stater förbinder sig att under alla förhållanden iaktta konventionerna och sörja för att de iakttas. Konsensus kunde inte nås kring en föreslagen skrivning som inte var begränsad till endast Genèvekonventionerna utan inkluderade den

internationella humanitära rätten i sin helhet. Sverige kommer likväl fortsätta att verka för en starkt implementering och efterlevnad av den internationella humanitära rätten under alla förhållanden.

En annan prioritering för oss är att inkludera ett jämställdhetsperspektiv vid tolkning och tillämpning av den internationella humanitära rätten. Genèvekonventionerna är 70 år gamla och härstammar från en tid då endast män uppfattades vara soldater och endast kvinnor vårdgivare. Idag vet vi att denna stereotypa bild av olika människors roller i väpnade konflikter inte överensstämmer med verkligheten. Vi vet också att väpna-

Foto: IFRC

de konflikter har olika inverkan på kvinnor och flickor, män och pojkar, och därför är ett genusperspektiv helt nödvändigt för att säkerställa att reglerna tillämpas på ett icke-diskriminerande sätt.

Regeringen ser mycket positivt på att Svenska Röda Korset var drivande i att ta fram resolutionen om kvinnligt ledarskap inom Rödakors- och rödahalvmånerörelsen som kunde antas med konsensus vid den internationella konferensen. Det senare var en stor framgång för Sverige och inte minst Svenska Röda Korset. Resolutionen kommer att vara vägledande för hur vi kan befästa kvinnors engagemang och betydelse för det humanitära arbetet i framtiden.

Ansträngningar på EU-nivå inför Internationella Rödakors- och rödahalvmånekonferensen resulterade i Europeiska rådets rådslutsatser från november 2019, som befäste EU som global humanitär aktör och försvarare av efterlevnad och im-

plementering av den internationella humanitära rätten. I EU-kretsen kom vi även överens om åtta utfästelser till konferensen om allt från stärkt efterlevnad av den internationella humanitära rätten och skydd av sjukvård till katastrofriskreducing. Dessa är inte juridiskt bindande, men politiskt förpliktande och resultaten ska återrapporteras inför nästa konferens 2023.

Erfarenheterna från året som har gått vittnar om att vi måste fortsätta och öka ansträngningarna för att förbättra skyddet av den regelbaserade internationella ordningen där den internationella humanitära rätten är en central del. Svenska Röda Korsets sammanställning visar att när flera aktörer samverkar ökar möjligheten att stärka respekten för den internationella humanitära rätten. Givet de utmaningar som implementeringen av den internationella humanitära rätten fortsatt står inför, är dessa sammanställningar både lägliga och nödvändiga.

Sammanställning av svensk praxis 2019

Astrid Cederlöv, Svenska Röda Korset

Internationella rödakorskommittén (ICRC) samlar varje år in alla staters praxis – hur stater agerar och uttalar sig, och deras övertygelse om vad som är gällande rätt – inom området för den humanitära rätten. Informationen används sedan för att analysera utvecklingen av sedvanerättens regler. Svenska Röda Korset har sedan 2009 haft i uppdrag att varje år sammanställa svensk praxis, så även under år 2019.

Utifrån det insamlade materialet har flera **trender för år 2019** kunnat identifieras. Sverige har fortsatt särskilt uppmärksammat betydelsen av att motverka straffrihet för krigsförbrytelser, påpekat skyldigheten att underlätta obehindrat humanitärt tillträde och det särskilda skydd som den humanitära rätten tillförsäkrar specifika grupper under väpnad konflikt, som till exempel civila, sjukvårdspersonal och humanitär personal. Ytterligare frågor som Sverige har lyft är behovet av att integrera ett genusperspektiv i implementeringen och tolkningen av den humanitära rättens regler och vikten av att respekten för den humanitära rätten upprätthålls. Sverige har dess-

utom medverkat i internationella möten och tagit nationella initiativ för att främja diskussioner om hur en önskad utveckling av dödliga autonoma vapensystem ska förhindras.

Alla dessa frågor har diskuterats ur ett humanitärt perspektiv, ofta med referenser till den humanitära rätten och mänskliga rättigheter. De insamlade exemplen består främst av uttalanden av representanter för Sverige nationellt och i utländska sammanhang, men även svenska domar och propositioner. Här kommenterar vi först de viktigaste trenderna i den insamlade praxisen och diskuterar sedan närmare de domar gällande folkrättsbrott som avkunnats under året.

Staters skyldighet att utkräva ansvar för krigsförbrytelser och arbetet mot straffrihet

Under året har Sverige återkommande betonat vikten av att de som gör sig skyldiga till krigsförbrytelser ska ställas inför rätta. Sverige har upprepade gånger betonat att ansvarsfrihet för allvarliga överträdelser av den humanitära rättens regler inte kan tillåtas.

Deliberate attacks against civilians are war crimes. Those who have ordered them or carried them out must be held accountable. [...] Atrocities and serious violations of international law cannot be subject to impunity.”

Gemensamt uttalande av de nordiska staterna vid FN:s människorättsråds 42:a session, den 17 september 2019.

It is our firm belief that accountability is necessary not only to ensure respect for international humanitarian law but also to prevent and deter future violations and breaches.”

Uttalande av Gustaf Lind, enhetschef, UD:s enhet för folkrätt, mänskliga rättigheter och traktaträtt, vid den 33:e Internationella Rödakors- och rödahalvmånekonferensen, den 19 december 2019.

Skyldigheten att underlätta för fria passager av humanitär hjälp till civilbefolkningen

Under en väpnad konflikt är det tyvärr oftast civilbefolkningen som drabbas värst. ICRC arbetar tillsammans med andra humanitära organisationer för att bistå civila och ge dem nödhjälp såsom mat, vatten och medicin. Under de senaste åren har hjälpkonvojer och personal förhindrats nå fram till civila i nöd och i vissa fall har konvojer och personal till och med angripits. Mot bakgrund av detta har Sverige vid flertalet tillfällen påtalat vikten av att upprätthålla skyldigheten att underlätta för fria passager av humanitär hjälp.

We voice the urgent need for sustained, unimpeded humanitarian access to better protect civilians.”

Uttalande av ambassadör Veronika Bard i FN:s ekonomiska och sociala råd, den 26 juni 2019.

Det är viktigt att dessa parter i konflikten respekterar den humanitära rättens regler. Det gäller också hjälporganisationernas verksamhet och skyddet av civila.”

Uttalande av utrikesminister
Ann Linde under debatt i riksdagen,
den 22 oktober 2019.

Särskilt skydd i väpnad konflikt för specifika grupper

Den humanitära rättens regler ger specifika grupper särskilt skydd under en väpnad konflikt. Det gäller exempelvis civila, kvinnor, barn, sjukvårdspersonal och humanitär personal. Sverige har återkommande reagerat på brister i efterlevnaden av detta särskilda skydd.

The situation in Idlib, with the regime's and its allies' indiscriminate bombardment of civilians and civilian infrastructure, including schools and hospitals, is horrific. We strongly condemn the systematic and brutal attacks against civilians and call on the parties to the conflict, in particular the regime and its allies, to immediately cease hostilities and live up to their obligations under international law.”

Uttalande av ambassadråd Oscar
Ekéus vid FN:s människorättsråds
41:a session, den 2 juli 2019.

Integrera ett genusperspektiv i tolkningen av den humanitära rättens regler

Krig påverkar kvinnor, män, pojkar och flickor på olika sätt. Att tillämpa ett genusperspektiv vid tolkningen av den humanitära rättens regler är att ta hänsyn till olika individers olika förutsättningar, behov och förmågor för att kunna svara effektivt på den faktiska utsatthet, de risker och behov som finns i en specifik kontext. Det här är något som Sverige har lyft vid flera tillfällen.

Today we know that armed conflict can have different impacts on women and girls, men and boys, and therefore a gender perspective should be integrated in international humanitarian law. [...] Applying a gender perspective will improve the effectiveness of international humanitarian law and strengthen the protection of individuals during times of armed conflicts.”

Uttalande av Gustaf Lind, enhetschef,
UD:s enhet för folkrätt, mänskliga
rättigheter och traktaträtt, vid den
33:e Internationella Rödakors- och
rödahalvmånekonferensen,
den 19 december 2019.

Respekten för den humanitära rätten

Sverige har upprepade gånger manat till respekt för och efterlevnad av den humanitära rätten, både som en reaktion mot regelbrott, men också i uppmaningar till stater och det internationella samfundet att arbeta för att den humanitära rätten upprätthålls.

We call on all sides to comply with international humanitarian law and to ensure the respect for human rights.”

Uttalande av ambassadråd Oscar Ekéus vid FN:s människorättsråds 41:a session, den 2 juli 2019.

Autonoma vapensystem och humanitär rätt

Autonoma vapensystem är vapen som utan mänsklig påverkan kan välja eller attackera sina mål. Under året har Sverige deltagit vid möten om autonoma vapensystem och verkat för att främja diskussioner om hur ett effektivt förbud mot dessa vapen skulle kunna utformas. Under möten och i uttalanden har Sverige frekvent betonat att den humanitära rättens regler gäller för utformningen av alla vapensystem, inkluderat utvecklingen av nya vapen och däribland autonoma vapensystem.

...we would like to underline that all weapons, including possible future weapon systems, needs to fully respect the principles of distinction, proportionality and precaution and all other relevant elements of international humanitarian law.”

Uttalande av Sveriges delegation vid mötet för FN:s statliga expertgrupp inom dödliga autonoma vapensystem, den 27 mars 2019.

Vi har ett ansvar att agera medan det finns tid. Därför arbetar Sverige för att ta fram konkreta förslag på hur frågan om ett effektivt förbud mot dödliga autonoma vapensystem bäst kan drivas. Forskningen kommer att behöva kompletteras med politiska insatser för att nå framsteg. Respekten för den internationella humanitära rätten måste vara vårt rättesnöre.”

Debattinlägg av utrikesminister Ann Linde och miljö- och klimatminister samt vice statsminister Isabella Lövin i Sydsvenskan, den 3 november 2019.

Särskilt om svenska domar 2019

Astrid Cederlöv, Svenska Röda Korset

Folkmord, brott mot mänskligheten och krigsförbrytelser anses vara så allvarliga att det internationella samfundet har beslutat att göra undantag från den princip som säger att stater bara ska straffa sina egna medborgare eller personer som begår brott på deras eget territorium. Istället gäller så kallad universell jurisdiktion. Det är under denna princip som Sverige har kunnat genomföra åtal mot personer som misstänks för folkmord, brott mot mänskligheten och krigsförbrytelser.

I Sverige har elva personer åtalats för brott mot den humanitära rätten sedan år 2006. Tio av dessa har dömts för de brott som de anklagades för och den nionde friades i hovrätten. Vid ytterligare ett fall som avkunnats under år 2019 har en person dömts för brott mot *Lagen om straff för offentlig uppmaning, rekrytering och utbildning avseende terroristbrott och annan särskilt allvarlig brottslighet*. I domen uttalade sig Högsta domstolen om förhållandet mellan internationell humanitär rätt och den svenska lagstiftningen på terrorismområdet. Därför har vi inkluderat även detta fall i vår kommentar nedan om domar under år 2019 som berör den humanitära rätten.

Anmälningarna om misstänkta folkmord, brott mot mänskligheten och andra krigsförbrytelser är fler

än antal åtal. Under år 2018 registrerades 143 anmälningar medan motsvarande siffra under år 2019 var 110. Det är Migrationsverket som står för majoriteten av anmälningarna, men man kan också anmäla brott som enskild person (se faktarutan på sidan 24).

Tingsrättsdom:

Kurda Bahaalddin

H Saeed H Saeed, 2019-02-19

Konflikten i Irak

Irak har i flera omgångar drabbats av väpnad konflikt som har inkluderat både internationell intervention och väpnade grupper. 2013 eskalerade striderna mellan den irakiska armén och allierade mot den väpnade gruppen Islamiska staten (IS) i Irak.

Bakgrund: Målet gällde gärningar utförda i Irak under perioden februari till och med mars 2015. Vid tidpunkten tillhörde den tilltalade den irakiska armén och de allierade peshmergastyrkorna, som stred mot Islamiska staten i området Daquq i Irak. Den tilltalade var åtalad för att, tillsammans med andra personer, ha utsatt fyra, enligt den humanitära rätten skyddade personer, för förödmjukande eller nedvärderande behandling, som varit avsedd att allvarligt kränka den personliga värdigheten. Åtalet gällde fyra olika händelser som förevigats på fotografi och/eller film, där den åtalade poserat med och utsatt döda eller väldigt skadade kroppar för kränkande behandling.

Tingsrätten slog fast att det inte råde några tvivel om att det vid tiden för gärningen förelåg en icke-internationell väpnad konflikt mellan staten Irak tillsammans med de allierade peshmergastyrkorna, gentemot Islamiska staten. Klargörandet var viktigt då en handling endast kan utgöra en krigsförbrytelse om den utförts som ett led i eller på ett annat sätt stått i samband med en väpnad konflikt eller ockupation. Att gärningarna som fångats på bild och/eller film kunde kopplas till konflikten råde det sedan inga tvivel om.

Rättsfråga: Fråga huruvida det är enligt den humanitära rätten

skyddade personer som förekommer på bild- och filmmaterialet i fråga. Ytterligare fråga huruvida den tilltalade utsatt personerna på fotografierna och filmen för sådan kränkande eller nedsättande behandling som är ägnad att allvarligt kränka den personliga värdigheten.

Domskäl: Tingsrätten avgjorde att det inte råde några tvivel om att personerna som återfanns på bilderna 1–3 jämte filmmaterial var att anse som skyddade personer, trots att det inte i samtliga fall gick att avgöra om de varit civila eller i strid, eller om samtliga varit döda eller enbart svårt skadade. Gällande bild 4 menade den tilltalade att det på bilden i fråga inte var en person som han trampade på, utan att det var saker. Tingsrätten avgjorde dock utifrån sin egen granskning och en undersökning av Nationalforensiskt center att sannolikheten att det skulle vara ett annat föremål än en kropp som den tilltalade trampade på var måttligt liten. Tingsrätten avgjorde därmed att samtliga fotografier och filmen visade skyddade personer som utsatts för olika handlingar.

Tingsrätten diskuterade sedan huruvida den tilltalade utsatt personerna på fotografierna och filmen för sådan kränkande eller nedsättande behandling som kan sägas vara ägnad att allvarligt kränka den personliga värdigheten. Domstolen noterade att den tilltalade

tillsammans med andra på olika sätt poserat vid de liggande kropparna. Det ansågs särskilt försvårande att kropparna var stympade. Efter förhör med Mohammad Fazlhashemi, professor i islamisk teologi och filosofi, bekräftade tingsrätten att gärningen att trampa på en död kropp är ett sätt att visa missaktning och framstår som kränkande även inom arabisk och islamisk kultur. Därmed avgjorde tingsrätten att den tilltalade utsatt skyddade personer för en sådan förödmjukande och kränkande behandling som varit ägnad att allvarligt kränka deras personliga värdighet. Dessutom övervägde tingsrätten att den tilltalades deltagande i poseringen varit sådant att han inte bedömdes ha tvingats att på olika sätt medverka och att han också på olika sätt aktivt använt bilderna efteråt.

Tingsrätten dömde den tilltalade för krigsförbrytelse. Han dömdes även för andra brott och domstolen avgjorde att det samlade straffvärdet för gärningarna uppgick till fängelse i ett år och tre månader.

Hovrättsdom:

Theodore Tabaro, 2019-04-29

Folkmordet i Rwanda

Våren 1994 skedde ett folkmord i Rwanda. Det är uppskattat att cirka 800 000 människor dog under de fyra månader som folkmordet pågick.

Bakgrund: Den tilltalade, Tabaro, anklagades för en rad brottsliga handlingar som ägt rum i Winteko, Nyakanyinya och Mibilizi i Rwanda under tiden för folkmordet som pågick i landet under våren 1994. Tabaro och delar av hans familj kom till Sverige som flyktingar år 1998 och han beviljades svenskt medborgarskap år 2006. Året därpå dömdes han i sin frånvaro i en lokal ”gacaca-domstol” i Rwanda till 30 års fängelse för brott begångna under folkmordet. Eftersom Tabaro då var svensk medborgare kunde han inte utlämnas till Rwanda. Däremot åtalades han senare vid Stockholms tingsrätt till följd av de påstådda handlingarna: plundring, våldtäkt och medhjälp till våldtäkt, kränkande behandling, mord, mordförsök och människorov. Gärningarna ska ha skett i samband med en rad olika händelser vid olika tillfällen. Stockholms tingsrätt fastställde att Tabaro gjort sig skyldig till folkmord och grovt folkrättsbrott. Domen överklagades därefter till Svea Hovrätt.

Rättsfråga: Fråga huruvida den tilltalade kunde anses skyldig i den omfattning tingsrätten avgjort. Ytterligare fråga huruvida utredningen mot den tilltalade påverkats av den rwandiska regimen.

Domskäl: Hovrätten frikände Tabaro från delar av åtalet, i de fall som de påstådda gärningarna inte kunde uppnå kraven på bevisning. Dock noterade hovrätten att trots att Tabaro frikännts från åtalet i vissa delar, hade den bevisade brottsligheten ändå inneburit att ett mycket stort antal människor skadats eller dödats. Det fanns därför inte skäl att ändra tingsrättens dom: fängelse på livstid. Den tilltalade dömdes för folkmord och grovt folkrättsbrott.

Hovrätten avgjorde även att tingsrätten gjort en riktig bedömning i att utredningen mot den tilltalade inte påverkats av den rwandiska regimen. Hovrätten påpekade dock att risken för att förhörspersoner lämnat felaktiga uppgifter inte gick att bortse ifrån, men att det kunde finnas flera anledningar till att en person lämnat oriktiga uppgifter, som inte hade att göra med en vilja att vara den rwandiska regimen till lags. De observerade att det kan finnas motiv av känslomässig natur eller som hade att göra med det sociala samspelet mellan människor i lokalsamhället, då många fortsatt leva sida vid sida trots de brott de utsatts för under tiden för folkmordet. Mot denna bakgrund noterade hovrätten att risken för att förhörspersoner kunde ha påverkats måste tas med i bedömningen av deras uppgifter och redogjorde sedan för sin metod för bevisvärdering.

Högsta Domstolens dom: AQ, 2019-11-13

Konflikten i Syrien

2011 var den arabiska våren på frammarsch i Mellanöstern och den nådde även Syrien. I Syrien ledde den arabiska våren till ett inbördeskrig med flera aktiva väpnade grupper och involvering från ett flertal andra stater.

Bakgrund: Från oktober 2014 till mars 2015 uppmanade den tilltalade andra genom publika inlägg på Facebook att överföra pengar för inköp av vapen till de icke-statliga organiserade väpnade grupperna Islamiska staten, Jahbat al-Nusra och Ahrar ash-Shaam. De båda grupperna Islamiska staten och Jahbat al-Nusra är listade som terroristorganisationer av FN, EU, USA, Storbritannien och Kanada. Dessutom innehöll den tilltalades uppmaningar uppgifter om hur pengar kunde tillhandahållas genom kontakter med två namngivna finansiärer, varav en är listad som terroristfinansiär av FN, EU, USA och Storbritannien.

Rättsfråga: Fråga huruvida uppmaningarna kunde anses liktydigt med att uppmana till särskilt allvarlig brottslighet, enligt *Lagen om straff för offentlig uppmaning, rekrytering och utbildning avseende terroristbrott och annan särskilt allvarlig*

brottslighet. Ytterligare fråga huruvida tillämpligheten av den svenska terroristbrottslagstiftningen begränsas av den internationella humanitära rätten.

Domskäl: Den tilltalades uppmaningar på Facebook hade publicerats på en öppen sida och ansågs därför vara riktade till allmänheten. Domstolen avgjorde att uppmaningar att ge finansiellt stöd till Islamiska staten och Jahbat al-Nusra för inköp av vapen var liktydigt med att uppmana till särskilt allvarlig brottslighet, då de båda grupperna bedömdes vara tydliga exempel på terroristorganisationer. Däremot fann domstolen att utredningen av fallet inte gav tillräckligt stöd för att uppmaningarna att stödja de namngivna finansierarna och den icke-statliga gruppen Ahrar ash-Shaam kunde anses liktydigt med en uppmaning till särskilt allvarlig brottslighet. Högsta domstolen fastställde straffet till sex månaders fängelse, i enlighet med hovrättens domslut.

Högsta domstolen uttalade sig även om förhållandet mellan internationell humanitär rätt och den svenska lagstiftningen på terrorismområdet. Domstolen inledde med att notera att internationell humanitär rätt endast är tillämplig vid tillstånd av väpnad konflikt. Det finns två olika typer av väpnade konflikter: internationella respektive icke-internationella. En internationell

väpnad konflikt föreligger när två eller flera stater använder väpnat våld mot varandra. En icke-internationell väpnad konflikt äger rum mellan en stat och en eller flera icke-statliga organiserade väpnade grupper, eller mellan sådana grupper. Domstolen noterade att både Islamiska staten och Jahbat al-Nusra, under den tid som avsågs i åtalet, var parter i en icke-internationell väpnad konflikt mot den syriska regeringssidan och dess allierade. Därför var den internationella humanitära rättens regler för icke-internationella väpnade konflikter tillämplig.

Högsta domstolen gick sedan vidare och övervägde om den svenska lagstiftningen på terrorismområdet begränsas av den internationella humanitära rätten. Domstolen noterade att det i båda typerna av väpnade konflikter finns ”en acceptans för att det av militära skäl krävs handlingsfrihet för att försätta fiendesoldater ur stridbart skick och vinna konflikten med militära medel”. Regelverket innehåller alltså inte något generellt förbud att företa stridshandlingar mot motståndsstyrkorna. I internationella väpnade konflikter finns det till och med en uttrycklig rätt för en stats väpnade styrkor att använda våld för eget försvar och mot fienden (så länge de inte begår krigsbrott). Däremot noterade domstolen att i icke-internationella väpnade konflikter har de stridande som tillhör icke-statliga organiserade väpnade grupper inte

någon sådan rätt till immunitet. Dock noterade domstolen att det från flera håll i den internationella debatten framhållits att man vid nationella straffrättsliga bedömningar av stridande som ingått i icke-statliga organiserade grupper ändå bör beakta det internationella humanitär-rättsliga regelverket för att avgöra vad som är tillåtet eller inte. Med andra ord, enligt detta synsätt, bör stater undvika att i sin nationella lagstiftning förbjuda sådant som inte är förbjudet enligt den humanitära rätten, till exempel stridshandlingar av icke-statliga organiserade väpnade grupper mot militära mål som sker i enlighet med den humanitära rättens regler. Annars kan det finnas en risk att de stridandes incitament att följa den internationella humanitära rättens förbud minskar, om de ändå kommer att dömas i nationella lagföringsprocesser för sådant som är tillåtet enligt den internationella humanitära rätten. En sådan utveckling riskerar att leda till att den internationella humanitära rätten inte följs i lika hög utsträckning och att civila i större omfattning utsätts för angrepp.

Trots denna debatt så kom dock Högsta domstolen fram till att även

om det internationellt höjts röster för att även icke-statliga stridande parter i icke-internationella väpnade konflikter ska anses ha rätt till immunitet att utföra vissa stridshandlingar, så är rättsläget inte sådant att det finns något klart stöd för att någon sådan rätt finns i nuläget. En sådan rätt till tillåtna stridshandlingar kan inte heller anses omfattas av den folkrättsliga sedvanerätten.¹

Domstolen noterade sedan att det i flera av de internationella instrument som ursprungligen ligger till grund för den svenska terroristlagstiftningen finns bestämmelser som begränsar tillämpligheten av instrumenten i förhållande till den internationella humanitära rätten. Däremot ansåg domstolen att instrumenten inte var utformade så att stater är förhindrade att i sin nationella rätt kunna välja att gå längre i kriminaliseringen och föreskriva ett mer omfattande straffbart område. Domstolen fann vidare att lagtexten i rekryteringslagen och finansieringslagen inte ger uttryck för någon begränsning av det nationellt straffbara området utifrån innehållet i den internationella humanitära rätten. Som domstolen noterat så kunde inte heller den folkrättsliga sedvane-

1 Sedvanerätt är bindande rättsliga regler som skapats av staters agerande (praxis) samt att deras agerande grundas i rättsövertygelse. Numera är de sedvanerättsliga reglerna inom den humanitära rätten relativt omfattande och både kompletterar och utvecklar Genèvekonventionerna.

rätten anses kräva ett undantag från det straffbara området som detta fall gällde (en offentlig uppmaning att ge finansiellt stöd för inköp av vapen till fronten åt en icke-statlig organiserad väpnad grupp i en icke-

internationell väpnad konflikt). Därför slog domstolen fast att det inte fanns något stöd för att tolka de svenska straffbestämmelserna som att de skulle anses innefatta ett sådant undantag.

Förbud mot terrorism i den internationella humanitära rätten

Den humanitära rätten förbjuder under väpnade konflikter de flesta handlingar som brukar anses som terrorism. Kravet att skilja mellan civila och stridande samt förbudet mot anfall mot civila eller urskillningslösa anfall är grundstenarna inom den humanitära rätten. Tortyr, stympning, gisslantagning samt grym och förnedrande behandling är förbjudna. Kränkningar av dessa regler utgör krigsförbrytelser.

Den humanitära rätten innehåller också uttryckliga förbud mot handlingar eller hot som syftar till att sprida skräck bland civilbefolkningen (se till exempel artikel 51(2) i 1977 års tilläggsprotokoll I till Genèvekonventionerna (TP I), artikel 13(2) i 1977 års tilläggsprotokoll II till Genèvekonventionerna (TP II), samt regel 2 i Internationella Rödakorskommitténs sedvanerättsstudie). Det är även förbjudet att utsätta personer som inte direkt deltar i fientligheter för terroristhandlingar (se artikel 4(2)(d) TP II) och utsätta civila personer som hålls av fiendemakt för varje slag av "skrämsel eller terrorism" (se artikel 33 i fjärde Genèvekonventionen från 1949).

Den humanitära rätten förbjuder inte stridshandlingar mot militära mål. Terroristhandlingar inom den humanitära rätten kännetecknas därför av att de riktar sig mot eller i oproportionerlig omfattning drabbar civila. Anfall mot militära mål och kombattanter utgör därmed som huvudregel inte terrorism, såsom begreppet förstås inom den humanitära rätten.

Sammanställning av svenska domar

Domar	Konflikt	Åtal	Dom
Arklöv 2006-12-18 TR Mål nr: B 4084-04	Konflikten i Bosnien-Hercegovina 1993, NIAC	Grovt folkrättsbrott	Tingsrätt: fängelse 8 år
Makitan 2011-04-08 TR Mål nr: B 382-10	Konflikten i Bosnien Hercegovina 1992, IAC	Grovt folkrättsbrott	Tingsrätt: fängelse 5 år (straffvärde 8 år men olika omständigheter sänkte värdet)
Martinovic 2012-12-19 TR Mål nr: B 5373-10 HR Mål nr: B 1248-12	Konflikten i Kosovo, NIAC	Grovt folkrättsbrott; mord; försök till mord; grov mordbrand	Tingsrätt: fängelse livstid Hovrätt: friad, det ansågs inte ställt bortom rimligt tvivel att Milic Martinovic faktiskt befann sig i Cuska den 14 maj 1999.
Mbanenande 2014-06-19 TR Mål nr: B 18271-11 HR Mål nr: B 6659-13	Folkmordet i Rwanda, NIAC	Folkmord; grovt folkrättsbrott	Tingsrätt: fängelse livstid. Hovrätt: fastställer tingsrättens dom med undantag för angreppen i Ruhiro och i Nyamishaba som ogillas.
Droubi 2016-08-05 TR Mål nr: B 13656-14 HR Mål nr: B 4770-16	Konflikten i Syrien, NIAC	Folkrättsbrott; grov misshandel	Tingsrätt: fängelse 7 år. Åtalet gällande folkrättsbrott ogillas. Hovrätt: fängelse 8 år. Dömer den tilltalade även för folkrättsbrott.
Berinkindi 2017-02-15 TR Mål nr: B 12882-14 HR Mål nr: B 4951-16	Folkmordet i Rwanda, NIAC	Folkmord; grovt folkrättsbrott	Tingsrätt: fängelse livstid Hovrätt: fastställer tingsrättens dom.
Abdulkareem 2017-04-11 TR Mål nr: B 569-16 HR Mål nr: B 3187-16	Konflikten i Irak, NIAC	Krigs-förbrytelse	Tingsrätt: fängelse 6 månader Hovrätt: fängelse 9 månader, annars fastställs tingsrättens dom.
Sakhanh 2017-05-31 TR Mål nr: B 3787-16 HR Mål nr: B 2259-17	Konflikten i Syrien, NIAC	Grovt folkrättsbrott	Tingsrätt: fängelse livstid. Hovrätt: fastställer tingsrättens dom.
Abdullah 2017-09-25 TR Mål nr: B 11191-17	Konflikten i Syrien, NIAC	Folkrättsbrott	Tingsrätt: fängelse 8 månader
Tabaro 2018-06-27 TR Mål nr: B 13688-16 HR Mål nr: B 6814-18	Folkmordet i Rwanda, NIAC	Folkmord; grovt folkrättsbrott	Tingsrätt: fängelse livstid Hovrätt: fängelse livstid
H Saeed 2019-02-19 TR Mål nr: B 1662- 18	Konflikten i Irak, NIAC	Krigs-förbrytelse	Tingsrätt: fängelse 1 år och 3 månader

IAC: Internationell väpnad konflikt NIAC: Icke-internationell väpnad konflikt

Så anmäler du en misstänkt krigsförbrytelse

Kontakta polisens grupp för utredning av krigsbrott via e-post registrator.kansli@polisen.se och skriv att det gäller krigsbrott. Det går även bra att ringa 114 14 och be om att få prata med Gruppen för utredning av krigsbrott.

Källa: polisen.se

Stöd från Svenska Röda Korset

Har man genomlidit en konflikt och behöver vård kan Svenska Röda Korset hjälpa till. Svenska Röda Korset driver behandlingscenter där vi ger vård och behandling till personer som lider av trauman från krig, tortyr eller svåra flyktupplevelser. Här arbetar professionella team bestående av psykologer och psykoterapeuter, fysioterapeuter (sjukgymnaster), kuratorer, läkare och tolkar. Behandling hos Svenska Röda Korset är alltid gratis. Svenska Röda Korsets behandlingscenter finns i Malmö (filialer i Hässleholm och Kristianstad), Göteborg, Skövde (med mobil verksamhet i Vänersborgsregionen), Uppsala, Skellefteå (filialer i Umeå och Luleå) och i Stockholm.

För mer information om Svenska Röda Korsets behandlingscenter kontakta närmaste behandlingscenter via <https://www.rodakorset.se/fa-hjalp/behandling-for-krigsskadade-och-torterade/stockholm/>

Hur arbetar Försvarsmakten med den humanitära rätten?

Intervju med Försvarsmaktens chefsjurist Carin Bratt

Väpnade konflikter och krig kan verka långt bort för många. För anställda i Försvarsmakten, däremot, kan skarpa insatser i konfliktområden vara en del av vardagen och något man måste vara förberedd på. Den humanitära rätten har därför omedelbar praktisk betydelse för de anställda inte endast vid en eventuell inblandning i en väpnad konflikt eller deltagande i fredsinsatser, utan också i fredstid i samband med övningar eller beslut i anslutning till den internationella säkerhetspolitiska utvecklingen. Den juridiska avdelningen på Försvarsmakten har ansvaret att bidra med juridiskt stöd till alla enheter på Försvarsmakten och där ingår även stöd i frågor som rör den humanitära rätten. Svenska Röda Korset har intervjuat Carin Bratt, chefsjurist på Försvarsmakten, för att veta mer om hur Försvarsmakten arbetar med den humanitära rätten.

Hur arbetar Försvarsmakten med den humanitära rätten?

Grunden för Försvarsmaktens verksamhet är förmågan till väpnad strid. Det gör givetvis den humanitära rätten central för lösandet av vår uppgift. I ett läge där våld måste

användas, måste det ske i enlighet med folkrätten och däri, den internationella humanitära rätten, som reglerar hur man får agera i krig.

Den humanitära rätten är också relevant inom ramen för våra internationella insatser där Sverige i vissa fall har i uppdrag att genomföra utbildningar för att stärka och bygga upp säkerhetsstrukturer i andra länder. I dessa utbildningar ingår den humanitära rätten som en viktig del. Detta gäller idag alla de tre större internationella insatserna där Sverige deltar: Afghanistan, Irak och Mali.

Vilka utmaningar ställs ni inför inom detta arbete?

Försvarsmakten agerar i komplexa miljöer och sammanhang, vilket innebär att folkrättsliga och humanitärrättsliga frågeställningar uppstår med täta mellanrum. Som chefsjurist anser jag att det är mycket viktigt med en sammanhållen och samstämmig juridisk rådgivning till de olika delarna av verksamheten. Alla, från soldaterna i en internationell insats, till de soldater, piloter och sjömän som övar för att kunna möta ett väpnat angrepp mot Sverige, måste ha samma klara och

tydliga uppfattning om vilka regler de har att agera efter.

Omvärldsläget och den politiska ambitionen att stärka försvarsförmågan är förstås en utmaning för hela Försvarsmakten. Alla i Försvarsmakten måste vara beredda att reagera på och möta varje situation, i enlighet med Försvarsmaktens uppdrag att försvara Sverige och främja svensk säkerhet.

Vad är chefsjuristens och juristernas roll i detta?

Mitt uppdrag som chefsjurist i Försvarsmakten innebär att jag ansvarar för att planera, leda och följa upp det juridiska området inom myndigheten. I uppgiften ingår att sammanhålla den juridiska rådgivningen. Jag, tillsammans med mina medarbetare, har till uppgift att stödja myndighetens ledning och chefer i andra delar av myndigheten i rättsliga frågor inom hela Försvarsmaktens verksamhet.

Försvarsjuristerna arbetar dagligen med juridiska frågor som uppkommer i Försvarsmaktens verksamhet. Folkrätten är ett centralt rättsområde och därför har alla minst grundläggande utbildning i krigets lagar. Försvarsjuristerna deltar också i övningar på olika nivåer där de har till uppgift att ge stöd och rådgivning om våra rättsliga förpliktelser.

Jag vill understryka att humanitär rätt inte bara är en juridisk fråga i Försvarsmakten, utan det är också en integrerad del i Försvarsmaktens

verksamhet, från grundutbildningen, via förbandsproduktionen och de högre officersutbildningarna till insatserna. I Försvarsmaktens interna bestämmelser om folkrätt framgår att varje militär chef ska se till att underlydande personal ges utbildning om sina rättigheter och skyldigheter enligt krigets lagar. Vid varje förband ska det finnas en särskilt utsedd instruktör eller lärare i folkrätt, kallad folkrättsföreträdare. Utbildningen i krigets lagar ska omfatta såväl teoretisk undervisning som praktiska övningar. Bestämmelserna säger vidare att utbildningen ska integreras i övrig utbildnings- och övningsverksamhet.

Utöver juristerna på juridiska avdelningen ska det, enligt Försvarsmaktens föreskrift om folkrätt, finnas så kallade folkrättsliga rådgivare i krigsorganisationen, minst vid högre staber och vid militärregionernas staber. Dessa rådgivare är jurister som är anställda som reservofficerare i Försvarsmakten. De ska ha relevanta kunskaper om folkrättens regler i krig och under neutralitet, samt om mänskliga rättigheter.

Finns det ett arbete att integrera den humanitära rätten i militära övningar och hur går det till?

För att veta hur man tillämpar reglerna i praktiken, måste man också övas i reglerna. Därför är olika humanitärrettsliga aspekter alltid en del av relevant övningsverksamhet.

Foto: Johan Lundahl/Försvarsmakten

FS 22 genomför operation i områden kring Kunduz i Afghanistan.

Det kan till exempel handla om vad som gäller vid våldsanvändning, hur man får agera vid frihetsberövanden eller bedömningar av civilläget, det vill säga var civilbefolkningen finns och rör sig, vilka objekt som är civila, var särskilt sårbara personer eller objekt med särskilt skydd befinner sig och så vidare. Dessa bedömningar utgår från humanitärrettens principer och måste alltid göras i planering av operationer och anfall.

Utifrån din erfarenhet och perspektiv, vilka är de utmaningar som den humanitära rätten idag ställs inför, från ett globalt perspektiv?

Ur ett rättsligt perspektiv bjuder

dagens konflikter på en rad utmaningar. En sådan utmaning är att stärka implementeringen av den humanitära rätten vid de konflikter som är vanligast förekommande idag, det vill säga icke-internationella väpnade konflikter (inbördeskrig). Det handlar då bland annat om att få icke-statliga aktörer, det vill säga väpnade grupper av olika slag, att respektera den humanitära rätten. I de komplexa och mångfacetterade konflikter vi ser idag har också den så kallade hybridkrigföringen och ny teknik ändrat förutsättningarna på ett fundamentalt sätt. Den humanitära rättens syfte, att minska lidandet i krig, är dock oförändrat och alltså lika viktigt.

En utmaning är att reguljära styrkor ska klara av att tillämpa de befintliga reglerna på de nya situationerna. Där har rättsliga rådgivare till de väpnade styrkorna en viktig roll att spela. En annan utmaning är att förmå andra aktörer att inte agera i strid med den humanitära rättens regler och syften. Detta är en större utmaning som kräver samlade insatser på politisk, diplomatisk och militär nivå.

Från ett globalt perspektiv och med de utmaningar som den humanitära rätten ställs inför, hur anser du att Sverige kan bidra till att förbättra efterlevnaden av den humanitära rätten?

Från mitt perspektiv såväl som chefsjurist i Försvarmakten och som människa är de fruktansvärda brott mot den humanitära rätten som rapporteras från konfliktområden fullständigt oacceptabla. För mig är

Försvarmaktens författningar och interna bestämmelser om folkrätt

Under 2019 uppdaterade Försvarmakten författningar och interna bestämmelser om folkrätt och den 1 augusti 2019 trädde Försvarmaktens föreskrifter om folkrätt (FFS 2019:4) och Försvarmaktens interna bestämmelser om folkrätt (FIB 2019:1) i kraft. I FFS 2019:4 finns bland annat föreskrifter om personalkategorier med folkrättsligt skydd som tjänstgör i Försvarmaktens krigsorganisation, till exempel sjukvårdspersonal och civila som åtföljer stridskrafterna. I FIB 2019:1 regleras den praktiska tillämpningen av utbildning i folkrätt och krigets lagar för all personal inom Försvarmakten.

det en självklarhet att Försvarsmaktens personal respekterar den humanitära rätten liksom andra tillämpliga regler i all vår verksamhet. Svensk försvarsmaktspersonal ska vara förebilder och sätta en hög standard för hur militär personal agerar, i och utanför Sverige. Det är därför också viktigt att vi reagerar och agerar om felaktigheter ändå sker.

Försvarsmakten kräver av vår personal att de ska rapportera brott

mot den humanitära rätten, som de blir vittne till eller får kännedom om. Ofta har vår personal till exempel en helt annan tillgång till krigsdrabbade områden än civila myndigheter. Därigenom har enskilda medarbetare en unik möjlighet att bistå den juridiska processen genom att i ett tidigt skede föra vidare information om till exempel brott mot mänskligheten eller krigsbrott.

Soldatreglerna:

Alla soldater får under grundutbildningen lära sig de grundläggande soldatreglerna. De finns också tryckta på ett kort som ryms i benfickan.

1. Bekämpa endast fiendens kombattanter och mål av militär betydelse.
2. Vålla inte onödigt lidande eller större skada än vad som fordras för att lösa din uppgift.
3. Bekämpa inte en fiende som gett upp motståndet eller försatts ur stridbart skick.
4. Avväpna fångar och överlämna dem till din chef.
5. Behandla sårade, sjuka, skeppsbrutna lika. Oavsett om de tillhör våra styrkor, fienden eller civilbefolkningen.
6. Respektera och skydda civilbefolkningen. Undvik om möjligt att skada civil egendom. Plundring är förbjuden.
7. Respektera personal och föremål som har särskild folkrättsliga kännetecken, t.ex. Röda korset.
8. Ingrip för att förebygga brott mot dessa regler. Rapportera varje överträdelse till din chef.

Genèvekonventionerna 70 år – Humanitet i en ny tid

Inger Österdahl, professor i folkrätt, Uppsala universitet

Den 12 augusti 1949, för drygt 70 år sedan, antogs de fyra reviderade Genèvekonventionerna till skydd för krigets offer. I Genèvekonventionerna, och den internationella humanitära rätten i stort, balanseras den militära nödvändigheten mot humaniteten. Militärt våld är inte förbjudet, men det lagenliga utövandet av militärt våld är begränsat på olika sätt. Sårade och sjuka soldater som försatts ur stridbart skick ska tas om hand. Krigsfångar ska behandlas väl och släppas när de aktiva fientligheterna har upphört. Soldater som deltar i strid, kombattanter, ska besparas överflödigt skada och onödigt lidande. Civilbefolkningen ska så långt som möjligt skyddas helt från krigets skadeverkningar. Den, i den humanitära rätten, centrala distinktionsprincipen slår fast att parterna i den väpnade konflikten alltid ska skilja mellan civila och kombattanter samt mellan civila objekt och militära mål. Parterna i konflikten får endast rikta sina operationer mot militära mål. Sjukvårdsinrättningar, sjukvårdsfordon och sjukvårdspersonal ska alltid respekteras och skyddas och får inte attackeras.

Ursprung

Redan långt tidigare, 1864, antogs den första Genèvekonventionen som skulle säkerställa omvårdnaden av sårade soldater, oavsett vilken sida i kriget de stred för. Reglerna om skydd för sårade soldater utsträcktes sedermera, i en andra Genèvekonvention, till att också omfatta krigsföring till sjöss. Genom en tredje Genèvekonvention stärktes 1929 skyddet för krigsfångar.

De fruktansvärda erfarenheterna av övergreppen mot civila under andra världskriget och framför allt mot den judiska civilbefolkningen gjorde det uppenbart att det behövdes en fjärde Genèvekonvention till skydd för civila. Samtidigt behövdes en revidering av de tre redan existerande Genèvekonventionerna i syfte att stärka skyddet för sårade soldater till lands och till sjöss samt för krigsfångar. Således antogs tre reviderade och en ny Genèvekonvention 1949. Det är dessa fyra Genèvekonventioner som brukar kallas "Genèvekonventionerna".

Krigföringen fortsatte dock att utvecklas, konflikterna ändrade karaktär till att inkludera även andra

Convention

*pour l'amélioration du sort des Militaires
blessés dans les armées en campagne.*

La Confédération Suisse Son Al-
tesse Royale le Grand-Duc de Bade; Sa
Majesté le Roi des Belges; Sa Majesté le Roi
de Danemark; Sa Majesté la Reine d'Espagne; Sa
Majesté l'Empereur des Français; Son Altesse
Royale le Grand-Duc de Saxe; Sa Majesté le
Roi d'Italie; Sa Majesté le Roi des Pays-Bas;
Sa Majesté le Roi de Portugal, et des Algarves;
Sa Majesté le Roi de Prusse; Sa Majesté le Roi
de Wurtemberg, également animés du désir d'adoucir, au-
tant qu'il dépend d'eux, les maux inséparables de la guerre,
de supprimer les rigueurs inutiles et d'améliorer le sort
des militaires blessés sur les champs de bataille, ont résolu
de conclure une Convention à cet effet, et ont nommé pour
leurs Plénipotentiaires, savoir:

La Confédération Suisse:
le Sieur Guillaume-Henri Dufour, Grand-
Officier de l'Ordre Impérial de la Légion

BRUNNEN-ARCHIV

I. 177

parter än stater och ganska snart visade det sig att reglerna åter behövde anpassas till dessa förändringar. I två tilläggsprotokoll som antogs 1977 tillkom ytterligare detaljerade regler. I första protokollet (TP I) infördes regler till skydd för både soldater (stridande och sårade soldater såväl som för krigsfångar) och för civila i internationella väpnade konflikter². I det andra protokollet (TP II) infördes nya rudimentära regler till skydd för krigets offer i vissa icke-internationella väpnade konflikter³.

Aktuella utmaningar

Trots att en stor majoritet av världens länder har ratificerat Genèvekonventionerna inklusive tilläggsprotokollen samt att en omfattande utveckling skett av praxisbaserad sedvanerätt⁴ som kompletterar skyddet som ges i de skrivna internationella överenskommelserna, står den internationella humanitära rätten

fortfarande inför stora utmaningar. Även efter 1977 har krigföring och väpnade konflikters karaktär förändrats. Krig äger allt oftare rum i städer och nya teknologier utvecklas för krigföring.⁵

Krigen i stadsmiljö leder till utmaningar vad gäller skyddet av civila eftersom civilbefolkningen blandas med stridande soldater och civila objekt och militära mål ligger nära varandra. Skador på infrastrukturen riskerar vidare att slå ut till exempel elektricitets- och vattenförsörjningen till uppenbar skada för civilbefolkningen. I synnerhet väcker användningen av tunga explosiva vapen i tätbefolkade områden både rättsliga frågor och betydande humanitär oro. Det finns också ett behov av att säkerställa att belägringar och taktiken att omringa städer inte bryter mot de regler som skyddar civilbefolkningen.

När det gäller nya teknologier för krigföring pågår diskussioner

2 Internationella väpnade konflikter är konflikter mellan två eller flera stater. Det krävs inte någon formell krigsförklaring, erkännande av den andra staten eller ett tillkännagivande från parterna om att ett krigstillstånd råder för att en internationell väpnad konflikt ska anses äga rum. Vad som krävs är användandet av väpnat våld, oavsett anledningen till detta.

3 Icke-internationella väpnade konflikter är konflikter mellan en stat och icke-statliga väpnade grupper eller mellan icke-statliga väpnade grupper. TP II tillämpas dock endast på icke-internationella väpnade konflikter mellan en stat och en icke-statlig väpnad grupp, där den senare "under ansvarigt kommando utövar sådan kontroll över en del av dess territorium att de kan utföra sammanhängande och samordnade militära operationer" samt kan tillämpa protokollets regler, se Artikel 1, TP II till de fyra Genèvekonventionerna.

4 Sedvanerätt är bindande rättsliga regler som skapats av staters agerande (praxis) samt att deras agerande grundas i rättsövertygelse. Numera är de sedvanerättsliga reglerna inom den humanitära rätten relativt omfattande och både kompletterar och utvecklar Genèvekonventionerna.

5 Läs mer: Internationella Rödakorskommitten, "International humanitarian law and the challenges of contemporary armed conflicts: Recommitting to protection in armed conflict on the 70th anniversary of the Geneva Conventions", 2019.

för att bättre förstå det potentiella mänskliga priset för cyberkrigföring som kan orsaka stora skador till exempel på civil infrastruktur.⁶ Vad gäller autonoma vapensystem och den självständighet dessa har i sina ”kritiska funktioner”, det vill säga vapensystemens förmåga att utan mänsklig inblandning välja ut och attackera militära mål, uppstår juridiska och etiska frågor rörande förlusten av mänsklig kontroll över användningen av väpnat våld. Artificiell intelligens och maskininlärning⁷ väcker också potentiella bekymmer i förhållande till cyberkrigföring såväl som till autonoma vapensystem. Här är det viktigt att betona att stater är skyldiga att säkerställa att alla nya medel och metoder för krigföring kan användas i enlighet med den humanitära rätten.

De utmaningar för den humanitära rätten som hittills har nämnts utgör långt ifrån de enda utmaningarna. Ytterligare utmaningar i

dagens väpnade konflikter är civilbefolkningens behov i konflikter vilka tenderar att bli allt mer utdragna, den internationella humanitära rätten och icke-statliga väpnade grupper, terrorism och åtgärder för att bekämpa terrorismen i förhållande till den humanitära rätten samt, slutligen, kopplingen mellan klimatförändringar, väpnade konflikter och miljön.

Det är inga små utmaningar den humanitära rätten står inför och det krävs att alla stridande parter och inte minst staterna själva tar sitt ansvar för att se till att den humanitära rätten respekteras. För det fortsatt största problemet, enligt den Internationella rödakorskommittén, är den bristande respekten för den humanitära rätten bland stridande parter.⁸ Samtliga fyra Genèvekonventioner och TP I, rörande internationella väpnade konflikter, ålägger faktiskt i Artikel 1 statsparterna⁹ att ”under alla förhållanden iakttaga denna

6 Ibid. Se till exempel: Internationella Rödakorskommittén, "ICRC Expert Meeting-The Potential Human Cost of Cyber Operations", 2019.

7 Maskininlärning är ett område inom artificiell intelligens och handlar om en teknik som genom tillgång till information eller data låter datorer lära sig själva och utvecklas.

8 Internationella Rödakorskommittén, "International humanitarian law and the challenges of contemporary armed conflicts: Recommitting to protection in armed conflict on the 70th anniversary of the Geneva Conventions", 2019, s. 72. Detta bekräftas i en av resolutionerna som antogs vid den 33:e Internationella rödakors och röda halvmånkonferensen i december 2019: "Bringing IHL home: A road map for better national implementation of international humanitarian law" (Att ta hem den internationella humanitära rätten: En färdplan för bättre nationell implementering av internationell humanitär rätt).

9 En stat kan bli part till en konvention eller protokoll på två sätt: genom att först skriva under och sedan ratificera traktatet, eller genom att ansluta sig. På båda sätt gör sig staten bunden av konventionen eller protokollet.

konvention [detta protokoll] och sörja för att den [det] iakttages” (officiell svensk översättning). Med ”sörja för att” konventionen eller protokollet iakttages avses att statsparterna är skyldiga att se till att även andra än de egna stridande trupperna iakttar konventionens och tilläggsprotokollets regler¹⁰. Varje Genèvekonvention innehåller även en artikel, den så kallade gemensamma artikel 3, som ålägger staterna att tillämpa ett visst minimum av humanitära regler även i icke-internationella väpnade konflikter. Staterna är skyldiga att ”sörja för” att även denna artikel iakttas.

Vikten av implementering och integrering på ett nationellt plan

Mycket kan dock även göras för att förbättra respekten genom att agera på ett nationellt plan. En av de viktigaste åtgärderna för att komma till rätta med den bristande respekten för den humanitära rätten är att staterna axlar sitt primära ansvar och för det första ratificerar Genèvekonventionerna med tilläggsprotokoll för den händelse de inte redan gjort det. För det andra måste staterna implementera den internationella humanitära rätten i sin nationella rätt för att den internationella humanitära rätten ska bli effektiv. För det tredje måste staterna integrera skyldigheterna enligt den internatio-

nella humanitära rätten i all militär utbildning och i all militär planering och allt militärt beslutsfattande. Att föra in den internationella humanitära rätten i den nationella rätten och militära doktrinen är visserligen bara ett första steg på vägen mot ökad respekt för den humanitära rätten, men det är ett nödvändigt första steg. Att det finns kunskap och förståelse för den humanitära rättens regler är en förutsättning för att den ska respekteras.

Krigsförbrytelser vid svenska domstolar

Bland de skyldigheter staterna har när det gäller genomförandet av den humanitära rätten på hemmaplan finns skyldigheten att införa en effektiv strafflagstiftning för personer som gjort sig skyldiga till, eller givit order om, allvarliga brott mot den humanitära rätten, så kallade krigsförbrytelser. Vidare är staterna skyldiga att söka efter personer som påstås ha begått, eller givit order om, krigsförbrytelser och ställa dem inför rätta vid sina nationella domstolar oberoende av förövarnas nationalitet. Alternativt kan staten föra över en misstänkt krigsförbrytare till en annan stat som är part till Genèvekonventionerna för lagföring där.

Sverige har tagit sina skyldigheter enligt Genèvekonventionerna

¹⁰ Se exempelvis kommentarerna till Genèvekonventionerna artikel 1, para. E (3).

Foto: Islam Mardini/Syriska Röda Halvmånen

Volontärer från Röda Halvmånen, SARC, i Aleppo, Syrien.

och tilläggsprotokollen på allvar bland annat genom att införa detaljerad lagstiftning rörande krigsförbrytelser. Den nu aktuella lagen är *Lagen om straff för folkmord, brott mot mänskligheten och krigsförbrytelser* från 2014. Lagen omfattar alltså även brotten folkmord och brott mot mänskligheten, vilka definitionsmässigt kan begås såväl i fredstid som under väpnad konflikt. Krigsförbrytelser däremot kan definitionsmässigt bara begås under en väpnad konflikt.

Kanske något överraskande för det svenska rättsväsendet har svenska domstolar varit tvungna att ta ställning till frågor om krigsförbrytelser i flera rättegångar på senare år. Den första domen avkunnades år 2006; utvecklingen i Sverige från inga rättsfall till många rättsfall har därmed varit snabb. En analys och sammanställning av svenska folkrättsdomar finns i varje utgåva av Svenska Röda Korsets årsbok i internationell humanitär rätt. Sammanställningen omfattar även brotten folkmord och,

potentiellt, brott mot mänskligheten. Enligt uppgifter i media pågår för närvarande ett ansevärt antal förundersökningar gällande misstänkta krigsförbrytelser så det är sannolikt att fler svenska rättegångar mot misstänkta krigsförbrytare är att vänta.

De krigsförbrytelser som det hittills varit fråga om har, för att börja med de senast avdömda målen, begåtts i Irak, Rwanda, Syrien samt i det forna Jugoslavien (Bosnien Hercegovina respektive Kosovo). Tretton personer har hittills lagförts för krigsförbrytelser och av dessa har tio fällts för brott. I ett fall frikändes personen i hovrätten på grund av bristande bevisning och i ett annat fall fälldes de två åtalade personerna för terroristbrott i stället för krigsförbrytelser; inget skulle i det fallet ha hindrat att personerna fälldes för båda brotten. Brotten har begåtts såväl av regeringsstyrkor som av medlemmar av icke-statliga väpnade grupper. Brotten har begåtts såväl mot soldater, tillfångatagna eller försatta ur stridbart skick, som mot civila. Tre av de fällda krigsförbrytarna prövades och fälldes även för brottet folkmord. I folkmordsfallen dödades och skadades ett mycket stort antal civila.

Bortsett från de juridiska förpliktelseerna att införa effektiv strafflagstiftning på området är det viktigt av praktiska skäl att nationella domstolar dömer folkrätts-

förbrytare eftersom den enda internationella domstol som existerar för ändamålet, den Internationella brottmålsdomstolen i Haag, bara kan döma ett litet fåtal av alla förbrytare och dessutom koncentrerar sig på ledande personer och inte på ”fotfolk”. Om inte förbrytarna ska gå straffria, och möjligheten att på så vis även bidra till att förebygga allvarliga folkrättsbrott ska gå om intet, måste lagföringen framför allt äga rum vid nationella domstolar. Här har det svenska rättsväsendet föredömligt tagit sitt internationella ansvar.

Informationsspridningen om innehållet i Genèvekonventionerna och tilläggsprotokollen, som också är en obligatorisk uppgift för statsparterna, har härmed fått sig en rejäl skjuts på den svenska arenan. Informationsspridningen ska ske såväl i fredstid – som i Sverige hittills – och i tider av väpnad konflikt samt såväl inom det militära försvaret som inom civilbefolkningen i stort. Inom rättsväsendet går det som vi sett inte längre att hålla sig okunnig om innehållet i den internationella humanitära rätten, åtminstone i stora drag. Kanske visar det sig att även landets juristutbildningar kommer att behöva anpassas till den nya internationella verkligheten. Då kommer kunskapen om innehållet i Genèvekonventionerna och tilläggsprotokollen att spridas ännu vidare.

'Act Today, shape tomorrow': the 33rd International Conference

Helen Durham och Kosuke Onishi, Internationella Rödakorskommittén (ICRC)

In December 2019 we launched the 33rd International Conference of the Red Cross and Red Crescent, a unique setting where components of the Red Cross and Red Crescent Movement and States come together on the same footing to discuss a range of humanitarian concerns, including important issues relating to international humanitarian law (IHL). Notwithstanding the excitement and enthusiasm surrounding the Conference itself, it is the steps taken after the closing ceremony that matter most to the people for whom the Movement is working to protect and assist.

The 33rd International Conference was aptly titled '*Act Today, Shape Tomorrow*'. As the name suggests, the Conference took place at a time when the humanitarian community was at a critical crossroads, in need of a forward-looking approach on how it would meet the needs of affected people and communities. Embedded in the agenda were far-reaching questions for humanitarian action: What

can the Movement and States do to ensure that IHL stays relevant and is respected in both contemporary armed conflict and the conflicts of the future? How can the humanitarian community keep up with advances in technology as well as shifts in population movements, especially towards cities? What steps must be taken to maintain and strengthen trust in humanitarian action when there is a noticeable decline in confidence vis-à-vis governments and institutions?

To tackle these issues systematically, the 33rd International Conference was divided into three distinct themes or 'Commissions', with an entire day dedicated to each theme. The conference commenced on the 10th with the Commission entitled *International Humanitarian Law: Protecting People in Armed Conflict*. Wednesday, the 11th was a deep dive into exploring *Shifting Vulnerabilities* and, last but not least, the Conference ended on the 12th with a day devoted to addressing *Trust in Humanitarian Action*.

IHL and the International Conference: an historical affair

The deep-rooted history of the International Conference reveals that it has always served as a key forum for discussing, debating and shaping IHL. Participants of the first Conference, in Paris in 1867, discussed the implementation and potential revision of the Geneva Convention adopted just three years prior. The second Conference, in Berlin in 1869, resulted in the publication of the first issue of the *Bulletin international des Sociétés de secours aux militaires blessés* (International Bulletin of Societies for Relief to the Wounded), a precursor of today's *International Review of the Red Cross*. Much later, in 1948, participants of the 17th Conference in Stockholm agreed on the “*Revised and New Draft Conventions for the Protection of War Victims: Texts Approved and Amended by the XVIIth International Red Cross Conference*” an important preparatory step for the 1949 Geneva Conventions.

Participants have repeatedly made clear their desire to continue capitalizing on the Conference for this purpose. From increased urbanization of warfare and new technologies to climate change and counterterrorism, they had no shortage of challenges to address and analyze during last year's discussion.

The IHL Commission: where ideas took shape

The 33rd International Conference did not break with tradition, devoting all of the first day to the ‘IHL Commission’. Chaired by Ambassador Carole Lanteri of Monaco, the Commission began with a Plenary Session, where we heard voices from conflict zones as well as eminent diplomats, academics and practitioners about what IHL means to them in their work and what they view to be the challenges that lie ahead. This was followed by five ‘spotlight sessions’, interactive platforms where the following pressing issues were discussed in depth:

- **Influencing Behaviour to enhance Respect of IHL** built upon lessons from the latest breakthroughs in behavioral science as well as research conducted by the ICRC entitled *The Roots of Restraint in War*.
- **IHL: Different People, Different Impacts** explored the extent to which respect or non-respect for certain rules of IHL can have different impacts on women, men, boys and girls. For instance, the causes of – and humanitarian response to – the unlawful recruitment of children can vary for boys and girls. The disruption of access to health care in conflict and violence can also have gendered impacts. Some experts even flag that

Foto: Qusai Almoayed/ Internationella Rödakorskommittén

the ability of artificial intelligence to recognize faces with precision may vary across gender and race.

- **Preventing and Responding to the Consequences of Urban warfare** raised awareness of the interconnectedness of cities, helped better understand the causes and consequences of urban warfare and highlighted the experience and challenges of National Societies operating in these environments.
- **IHL and New Technologies** addressed the need to better understand and analyze new tools such as cyber, artificial intelligence and autonomous weapons, especially with respect to their potential humanitarian consequences. It was also an opportunity to discuss how new technology can be used for the benefit of humanitarian actors and the people and communities they exist to serve.
- **Voluntary Reporting and Sharing of Good Practices** aimed to share practices on voluntary reporting, with a view to learning what makes a report effective and how to overcome potential challenges.

Outcomes related to IHL: A resolution and pledges

Resolutions are one of the clear highlights of the International Conference. As in years past, a resolution related to IHL was adopted after it was negotiated in the drafting committee. Last year's resolution was self-evident in its aspirations, entitled 'Bringing IHL home: A road map for better national implementation of international humanitarian law'.

In addition to resolutions, participants had an opportunity to submit pledges, which are a flexible and non-binding method to promote or implement specific activities or establish useful platforms for discussion with governments and other humanitarian actors.

The ICRC was involved in drafting a range of model pledges relating to IHL, which States and National Societies are encouraged to emulate. Among the numerous model pledges containing IHL issues, the ICRC has co-drafted with the IFRC and consulted with the Movement Sexual and Gender-Based Violence Working Group on a model pledge on sexual and gender-based violence (SGBV).

Preventing and responding to SGBV was put center-stage in Movement priorities by Resolution 3 of the previous International Conference. Conscious of the urgent need to make progress, the ICRC and IFRC's model pledge contains four actions designed to support States to review their

domestic legal frameworks and implement international SGBV-related obligations, integrate the prohibition of sexual violence into activities of armed and security forces and detaining authorities, ensure comprehensive response services for victims and survivors and ensure that disaster and emergency management plans and activities include measures to prevent and respond to SGBV.

Bringing commitments home

The International Conferences provide a unique opportunity that only happens once every four years. During this small window of time, there is always immense pressure and excitement surrounding the execution of the Conference itself, as well as its outcomes such as the resolutions and pledges. That said, the reason that the Movement and States pour so much energy into the Conference, and indeed the *raison d'être* of the Conference itself, is ultimately to reduce suffering of people and communities on the ground affected by armed conflict, disasters and other emergencies.

The power of humanity cannot be confined to the halls of the Conference if it is to serve its purpose; participants must take their commitments home and implement them. While tremendous enthusiasm was funneled into the 33rd International Conference, and rightfully so, it is the steps that are taken afterwards that matter most.

Artificiell intelligens (AI), autonoma vapen och den humanitära rätten

Vincent Boulanin, Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI)

AI-revolutionen och militära möjligheter

2020-talet kommer att bli den 'artificiella intelligensens (AI) och robotikens decennium'.¹¹ Personliga datorer och internet, som demokratiserades under 2000-talet, har helt ändrat sätten vi jobbar på och hur vi lagrar, hanterar och delar information. Smarta telefoner och sociala medier som uppkom under 2010-talet har helt förändrat hur vi kommunicerar, lär oss nytt och hur vi påverkar varandra. Vad kommer då att hända med AI och robotik under 2020-talet? Kort sagt, dessa teknologier kommer att ändra hur vi fattar beslut och hur vi genomför beslut. Vi ser bevis för detta redan idag. Varje dag använder vi oss av algoritmer för maskininlärning som hittar och filtrerar information, som föreslår filmval eller produkter, allt baserat på våra preferenser.

Vi använder även smarta digitala assistenter i våra telefoner som gör saker åt oss och självstyrda robotar som dammsuger våra hem, kör och parkerar bilar och styr våra hobby-drönare.

Den militära sfären har följt den teknologiska utvecklingen inom AI och robotik i decennier och har satsat hårt på att hitta och utveckla användbara tillämpningsområden för krigföring. Man har utvecklat alltifrån igenkänningssystem som kan identifiera objekt, människor eller beteenden, stridshanterings-system som räknar ut fiendens nästa möjliga drag, till självstyrda drönare som kan flyga utan fjärrkontroll. Ur militär synpunkt tillför frammarschen av AI och robotik många möjligheter. En av dessa möjligheter är mer autonoma vapensystem, som inte bara kommer att kunna flyga eller köra till sina mål på egen hand,

11 Artificiell intelligens är ett övergripande begrepp som hänvisar till olika beräkningsmetoder som gör datorer och robotar kapabla att lösa komplexa, och delvis abstrakta, problem som tidigare krävde mänsklig kognition (tänkande) till exempel känna igen objekt och människor, tala, översätta språk, lösa logiska problem. Vincent Boulanin, "Artificial intelligence a primer", i Vincent Boulanin (red.), *The Impact of Artificial Intelligence on Strategic Stability and Nuclear Risk, Vol. I, Euro-Atlantic Perspectives*, SIPRI, 2019, s.13–14. Robotik är ett område inom vetenskap och teknik som fokuserar på utvecklingen av robotar, det vill säga fristående maskiner som kan känna av och målmedvetet agera i och på sin användningsmiljö, läs mer: Alan Winfield, *Kort om Robotik*, Fri Tanke, 2014.

utan även ha möjlighet att känna igen, välja och angripa sina mål utan styrning av en mänsklig operatör.

Redan idag finns det ett antal vapensystem som kan beskrivas som 'autonoma vapen'. Det finns målsökande robotar som automatiskt styrs mot den strålning (värme- eller radarstrålning) som målet avger eller som reflekteras från målet. Det finns även luftvärnssystem, till exempel Phalanx närluftvärnssystem och Patriot luftvärnssystem, som automatiskt kan spåra och avfyra mot inkommande robotar. Dessa system är däremot fortfarande väldigt begränsade i sin autonomi. Exempelvis används målsökande robotar mot mål som operatören redan har valt i förväg, och luftvärnssystem kan endast angripa väldigt begränsade typer av mål. Systemen bevakas även av människor.

De senaste framstegen inom användandet av AI och robotik visar dock att framtida vapensystem kommer att kunna vara mer mobila, verka autonomt under ett längre tidsspänn och över större geografiska områden, samt välja mellan mer varierade typer av mål. Ett förutsebart exempel på detta skulle exempelvis vara patrulldrönare som kan flyga över stora områden under en längre tid samt, på egen hand, hitta och attackera militära mål, såsom stridsfordon eller mobila luftvärn.

Att förbjuda eller att inte förbjuda: FN-processen om autonoma vapen

Den teknologiska utvecklingen har blivit en källa till oro för många civilsamhällesorganisationer som arbetar med humanitära frågor. 2012 startade de en internationell kampanj – '*Stop Killer Robots*' (Stoppa mördarrobotar) – som förespråkar ett förbud mot helt autonoma vapensystem.¹² Kampanjen grundar sig i rädslan att framtida autonoma vapensystem kommer att utsätta den civila befolkningen för större risker. Kampanjen anser att tillgången till dessa autonoma vapen kan komma att minska tröskeln för att starta en väpnad konflikt eftersom det innebär att en stridandes risk att själv bli attackerad kan minska och därmed göra det mindre riskabelt att utföra attacker. De tvivlar också på att dessa vapensystem kommer att kunna möta kraven som den humanitära rätten ställer när det gäller att skydda och minska risker för den civila befolkningen genom distinktions-, proportionalitets- och försiktighetsprinciperna. Kampanjen anser även att dessa autonoma vapensystem, då de saknar mänsklig medkänsla, inte kommer att ha möjlighet att begränsa sig på grund av medlidande eller barmhärtighet, vilket skulle göra dem 'moraliskt oacceptabla'.

12 Campaign to Stop Killer Robots, <<https://www.stopkillerrobots.org/>>, senast besökt 2020-04-15.

Foto: UN Photo/Evan Schneider

Presskonferens vid FN:s Högkvarter med kampanjen "Stop Killer Robots", oktober 2019.

2013 lyckades kampanjen få upp ämnet på agendan för FN:s Konvention om förbud mot eller inskränkningar i användningen av vissa konventionella vapen (CCW)¹³. Sedan 2014 har diskussionen kring autonoma vapensystem pågått i form av årliga expertmöten och allt eftersom fått mer och mer uppmärksamhet både från stater och allmänheten. Staters engagemang har ökat och man diskuterar frågan inte bara på teknokratisk nivå utan också på politisk nivå. Utrikesministrar och statschefer har uttalat sig om behovet av att autonoma vapen regleras. Debatten har

även fått mer uppmärksamhet från stora mediebolag/företag, bland annat för att CCW:s process angående autonoma vapen har de facto blivit centrum för den internationella debatten om de risker och möjligheter som AI medför för fred och säkerhet.

Utgångspunkten för diskussionen, inom ramen av CCW, är frågan om autonoma vapen bör förbjudas med ett specifikt förbud eller om de istället bör regleras på en politisk nivå genom en deklaration eller en uppförandekod. Ett tredje alternativ är att den nuvarande humanitära rätten medför tillräckligt tydliga

13 Läs mer om konventionen, <[https://www.unog.ch/80256EE600585943/\(httpPages\)/4F0DEF093B4860B4C1257180004B1B30?OpenDocument](https://www.unog.ch/80256EE600585943/(httpPages)/4F0DEF093B4860B4C1257180004B1B30?OpenDocument)>, senast besökt 20-04-15.

krav och begränsningar för att kontrollera deras eventuella användning och att det därmed inte behövs ytterligare reglering. Från allra första början har stater varit djupt splittade över denna fråga. Å ena sidan finns det flera icke-stora militära makter såsom Kuba och Chile som förespråkar ett förbud och å andra sidan finns det flera större militära makter som Israel, USA och Ryssland som är starkt emot en ny reglering.¹⁴ Mellan dessa två extremer finns det flera stater som fortfarande försöker lista ut vad deras syn är på just denna fråga (till exempel Sverige) men även stater som vill hitta ett alternativ i form av en politisk reglering som alla skulle kunna enas om (till exempel Tyskland och Frankrike). Trots att diskussionen har pågått i sex år är stater fortfarande oeniga om vägen framåt och osäkerheten kvarstår om CCW:s process kommer att leda till

en effektiv reglering av autonoma vapen eller inte. Vissa inom det civila samhället tror att frågan kommer att behövas tas ur CCW och istället hanteras av en oberoende process lik den som ledde till 'Konventionen om förhindrande av användning, lagring, produktion och omplacering av anti-personella minor och om deras förstörelse'¹⁵.

Autonoma vapensystem och den humanitära rätten

Vi har dock även sett en positiv utveckling under de senaste åren. Diskussionen inom CCW har nämligen bidragit till en bättre förståelse för de humanitära utmaningar som autonoma vapen innebär samt de krav som den humanitära rätten ställer vad gäller användningen av dessa vapen. Det finns tre viktiga punkter som stater och experter har lyckats enas om:

14 Moa Peldan Carlsson och Vincent Boulanin, "The group of governmental experts on lethal autonomous weapon systems", SIPRI Yearbook 2020: Armaments, Disarmament and International Security, Oxford University Press: Oxford, publiceras i september 2020. För tidigare recension av debatten se Ian Anthony och Chris Holland, "The governance of autonomous weapon systems", SIPRI Yearbook 2014: Armaments, Disarmament and International Security, Oxford University Press: Oxford, 2014, s. 423-31. Vincent Boulanin, "Mapping the Debate on LAWS at the CCW: Taking Stock and Moving Forward", EU Non-proliferation Paper no. 49, SIPRI, Stockholm, 2016. Ian Davis, "Humanitarian arms control regimes: Key development in 2016", SIPRI Yearbook 2017: Armaments, Disarmament and International Security, Oxford University Press: Oxford, 2017, s. 559-61. Ian Davis, I och Maaïke Verbruggen, "The Convention on Certain Conventional Weapons", SIPRI Yearbook 2018: Armaments, Disarmament and International Security, Oxford University Press: Oxford, 2018, s. 383-86. Vincent Boulanin, Ian Davis och Maaïke Verbruggen, "The Convention on Certain Conventional Weapons and Lethal Autonomous Weapon Systems", SIPRI Yearbook 2019: Armaments, Disarmament and International Security, Oxford University Press: Oxford, 2019, s. 452-57.

15 Se mer: <<https://www.apminebanconvention.org/>>, senast besökt 2020-04-15.

1. Den humanitära rätten gäller för autonoma vapen.
2. Den humanitära rätten ställer krav på människor, inte maskiner. Det är människor som bär ansvaret för konsekvenserna av att ett autonomt vapen används i en väpnad konflikt. Ansvaret kan inte överföras till maskiner.
3. Människor måste därför fortsätta utöva sitt ansvar i användningen av dessa vapensystem.

Dessa punkter har utkristalliserats i en lista med 11 riktlinjer som statsparter till CCW formellt kom överens om i november 2019.¹⁶ Medan den första punkten är självklar, är de övriga två mer anmärkningsvärda då de kan tolkas som krav för att autonoma vapensystem ska stå under 'mänsklig kontroll'. Mänsklig kontroll är ett begrepp som introducerades tidigt i debatten av en civilsamhällsorganisation.¹⁷ Syftet var att skifta debatten från invecklade och cirkulära diskussioner om teknologi och definition (Vad är egentligen ett autonomt vapen? Vilka vapen är problematiska från ett humanitärt perspektiv? Et cetera.) och istället fokusera på de krav som den

humanitära rätten och etiska aspekter medför, samt hur dessa påverkar och begränsar möjligheten för autonomi i vapensystem. Visserligen har begreppet varit omdiskuterat; vissa stater har haft särskilda invändningar till ordet 'kontroll' och föreslagit alternativa termer såsom 'lämplig nivå av mänskligt omdöme' (USA) eller 'mänsklig inblandning' (Tyskland). Dock så finns en växande konsensus om att det är rätt att utgå från begreppet 'mänsklig kontroll'. På så sätt kan diskussionen fokusera på vad kärnfrågan med autonoma vapen är ur ett humanitarrättsligt perspektiv.

Huvudproblemet med autonoma vapensystem är att de utmanar användarens förmåga att faktiskt utöva sitt ansvar i användningen av systemet.¹⁸ Automin hos systemet skapar en viss oförutsebarhet eftersom den ökar avståndet mellan användarens beslut att använda systemet och konsekvenserna av detta beslut. När ett autonomt vapensystem aktiveras vet användaren inte vilka mål eller var och när vapnet kommer att angripa. Användaren kan därför inte heller helt veta vilka effekterna av beslutet att aktivera

16 Se mer: CCW Meeting of High Contracting Parties, Meeting of the High Contracting Parties to the Convention on Prohibitions or Restrictions on the Use of Certain Conventional Weapons Which May be Deemed to be Excessively Injurious or to Have Indiscriminate Effects, CCW/MSP/2019/9, s. 10, <https://undocs.org/CCW/MSP/2019/9>.

17 Se mer på organisationens hemsida, <http://www.article36.org/>.

18 Vincent Boulanin, Neil Davison och Netta Goussac, Limits on autonomy in weapon systems: Identifying practical elements of human control, SIPRI: Stockholm, publiceras i maj 2020.

systemet blir. Den humanitära rätten kräver samtidigt att den som utför en attack måste ha 'rimlig visshet' [reasonable certainty] om de förutsebara effekterna av attacken. För att kunna säkerställa att den humanitära rätten respekteras, genom att anfall endast riktas mot militära mål samt att riskerna som civila utsätts för står i proportion till den militära betydelsen av anfallet, så måste man kunna förutse effekterna av vapensystemet.¹⁹ Därför väcks frågan: *vad är det egentligen som behövs för att säkerställa att användaren bibehåller 'rimlig visshet' över effekterna av ett autonomt vapensystem?*²⁰

Autonoma vapen och kravet på mänsklig kontroll

Stater har alltså lyckats enas om att människor fortsatt måste vara ansvariga och kunna hållas ansvariga även för autonoma vapensystem och dess användning, men den stora frågan är: *hur ska de göra det?*

De 11 riktlinjer som statsparterna till CCW kom överens om 2019 ger bara en del av svaret. Den tredje riktlinjen anger att interaktionen mellan människa och maskin kan ta olika former och tillämpas vid olika steg under ett vapensystems livscykel (utveckling, aktivering och användande). Vidare tydliggörs att den bör vara sådan att den potentiella användningen av det autonoma

systemet sker i enlighet med tillämplig folkrätt, särskilt den humanitära rätten. Denna riktlinje påpekar även att bedömningen av vilka kontrollåtgärder som krävs måste ta hänsyn till typen av vapensystem men också i vilken kontext de används. Med andra ord, det finns inget enkelt svar eller generell metod för att säkerställa mänsklig kontroll i alla situationer utan det behövs anpassade lösningar för alla olika typer av situationer.

Den framtida diskussionen om autonoma vapensystem inom CCW bör därmed fördjupa sig i följande fråga: *hur kan mänsklig kontroll se ut i praktiken?* Svaret på den frågan kräver att man utgår från praktiska exempel, att man granskar olika typer av vapensystem och de olika kontexter som dessa vapen kan tänkas användas i. På det sättet kan man metodiskt identifiera var gränserna i den humanitära rätten går men också hur konkreta kontrollåtgärder kan se ut. I detta avseende kan det vara lämpligt att understryka att stater inte måste uppfinna hjulet på nytt. Som nämns ovan används typer av autonoma vapen redan idag. Dessa begränsas på olika sätt genom olika former av mänsklig kontroll. Vi kan och bör använda oss av dessa erfarenheter som vi redan har för att se hur vi säkerställer tillräcklig mänsklig kontroll även i framtidens autonoma vapensystem.

19 Ibid.

20 Ibid.

Kommunikationspåverkan: Hot, tvång och andra yttranden i väpnad konflikt*

Pontus Winther, forskare i folkrätt, Försvarshögskolan

De senaste åren har begreppet *påverkansoperationer* nämnts allt oftare i nyhetsrapporteringen från olika konfliktområden. Begreppet omfattar bland annat spridande av osanningar för att skapa osäkerhet och skräck, kränkande uttalanden för att misskreditera personer samt olika sorters hot och uppmaningar att delta i militära operationer. Dessa typer av handlingar, som syftar till att genom kommunikation påverka personers uppfattningar och beteenden – så kallad *kommunikationspåverkan* – sker idag i alla typer av kommunikationskanaler, bland annat i sociala medier, i radio och tv, genom myndighetsföreskrifter och genom direktkommunikation såsom offentliga tal eller samtal mellan personer.

I väpnade konflikter används kommunikationspåverkan ofta mot civila. Det finns därför anledning att fråga vilket skydd den internationella humanitära rätten ger civila i förhållande till kommunikationspåverkan. Är den internationella humanitära

rätten – som kanske först och främst förknippas med ett skydd mot *fysisk våld* – över huvud taget tillämplig på kommunikationspåverkan? Och om så är fallet, hur effektivt är detta skydd?

Syftet med den här artikeln är därför att, utifrån några situationer i samtida väpnade konflikter, ge exempel på det skydd som den internationella humanitära rätten ger civila i förhållande till kommunikationspåverkan.

Hot och tvång

Det finns oräkneliga vittnesmål om hur hot och tvång används mot civila i väpnade konflikter. Medier har exempelvis rapporterat om hot mot den sjukvårdspersonal som omhändertog skadade och döda efter nervgasattacken mot Douma i Syrien i april 2018. Personalen hotades där av syriska tjänstemän att både de och deras familjer skulle bli utsatta för våldshandlingar om de berättade om de skador som de hade bevittnat när de vårdade dem som drabbats av gasattacken.²¹ På motsvarande

* Artikeln bygger på författarens doktorsavhandling som lades fram vid juridiska institutionen, Uppsala universitet den 24 september 2019. För fullständiga resonemang och hänvisningar, kontakta pontus.winther@fhs.se.

21 *The Guardian*, *Syrian Medics "Subjected to Extreme Intimidation" after Douma Attack* (17 April 2018), <https://www.theguardian.com/world/2018/apr/17/syria-crisis-medics-intimidated-over-douma-gas-attack>, senast besökt 2020-04-15.

Arvind Kejriwal... Committee on March...
 Ravi dead in his flat... it's locked... while actually it... Don't forget to destroy all...
 At least 15 people were killed... to churches... the dead. The... during... on Friday when... pains us all... BJP cannot... BJP hit back... justice, peace and dignity... Dimapur rane... integrity... thumping of desks by... and is not being tak... overturned...
KBK Infographics
 ■ Packed fruits and vegetables
 ■ Solar water heaters
Rahul will be hit
 price had been cut by...
 Mr. ... in the ...
 source said. They said the...
 informed him about...
 that the ...
 replaced by a three...
 headed by Di...

sätt har journalister som rapporterat från Libyen och Afghanistan hotats att dödas eller torteras om de inte upphör med ”olämpliga” undersökningar och rapporteringar.²² I Israel och Demokratiska republiken Kongo har personal som arbetat med mänskliga rättigheter blivit hotade till livet på grund av det humanitära arbete som de utför.²³

Den internationella humanitära rätten innehåller flera regler som förbjuder hot och tvång mot civila. Bland annat förbjuds *hot om våld mot en skyddad persons liv, hälsa eller välbefinnande*.²⁴ Det verkar därför som att sådana hot som beskrivs ovan – oavsett om de uttalas i internationella eller i icke-internationella väpnade konflikter – är förbjudna enligt den internationella humanitära rätten. På samma grund kan det också vara förbjudet att, till exempel, hota civilpersoner att hindra eller undanhålla humanitär hjälp om de inte ger stöd till militära operationer.

Gränsdragningen mellan vad som utgör hot och vad som är tvång är inte alltid tydlig i praktiken. Det är inte sällan som hot är en komponent i olika typer av tvång. Den internationella humanitära rätten är inte heller helt konsekvent i detta avseende och förbjuder ibland hot, ibland tvång, utan någon tydlig orsak till distinktionen. Man kan dock märka att begreppet tvång främst används i den fjärde Genèvekonventionen (GK IV), som bland annat är tillämplig under ockupation.²⁵ Detta kan exemplifieras genom tre rapporter som beskriver användandet av tvång under Rysslands ockupation av Krim.

I juni 2018 rapporterade den ukrainska tidningen *Kyiv Post* om hur ryska tjänstemän genom hot tvingat en fångslad rysslandskritiker att signera ett ryskt pass.²⁶ Sådant tvång är troligen i strid med den internationella humanitära sedvane-rätt som manifesteras i 1907 års lantkrigsreglemente. Enligt den är det

22 Human Rights Watch, “*Stop Reporting or We’ll Kill Your Family*”: Threats to Media Freedom in Afghanistan, s. 16-27, 2015. Human Rights Watch, *War on the Media: Journalists under Attack in Libya*, s. 30, 2015. Human Rights Watch, Palestine: Crackdown on Journalists, Activists, <https://www.hrw.org/news/2016/08/29/palestine-crackdown-journalists-activists> senast besökt 2020-04-15.

23 Amnesty International USA, *Israeli Government Must Cease Intimidation of Human Rights Defenders, Protect Them from Attacks*, <https://www.amnestyusa.org/press-releases/israeli-government-must-cease-intimidation-of-human-rights-defenders-protect-them-from-attacks/> senast besökt 2020-04-15.

24 Se till exempel artikel 75 (2)(e) TP I och artikel 4 (2)(h) TP II. Se även förbudet mot vissa hot i artikel 27 (1) GK IV, även om den personella räckvidden av detta förbud är begränsad till ”skyddade personer” så som denna kategori är definierad i artikel 4 GK IV.

25 De regler avseende tvång i GK IV som berörs här anses vara sedvane-rättsligt bindande, se Internationella domstolen, *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons* (Advisory Opinion), I.C.J. Reports 1996, s. 226, mom. 79-82.

26 *Kyiv Post*, *Crimean Resident Being Forced to Accept Russian Citizenship* (1 June 2018), <https://www.kyivpost.com/ukraine-politics/crimean-resident-being-forced-to-accept-russian-citizenship.html?cn-reloaded=1> senast besökt 2020-04-15.

förbjudet för en ockupationsmakt att ”tvinga befolkningen i ockuperat område att avlägga trohetsed till den fientliga makten”.²⁷ Det faller inom regelns räckvidd att genom hot eller annan påverkan tvinga befolkningen på ett ockuperat område att byta nationalitet, vilket i praktiken är vad det innebär att skriva under ett ryskt pass för en ukrainsk medborgare. Även om bestämmelsen vid en första anblick kan verka ålderdomlig, har den därför relevans än idag.

Det har även rapporterats att Ryssland genom dekret tvingat den ukrainska befolkningen på det ockuperade Krim att göra rysk värnplikt.²⁸ Sådana påbud strider sannolikt mot förbudet för en ockupationsmakt att ”tvinga skyddade personer att tjänstgöra i dess väpnade styrkor eller hjälpförband”.²⁹ De utgör i så fall till och med allvarliga överträdelse av den internationella humanitära rätten, och skall således vara straffbelagda i nationell rätt.³⁰ Det är värt

att notera att också rekryteringskampanjer där en ockupationsmakt – även utan att använda tvång – uppmannar skyddade personer att ansluta sig till dess väpnade styrkor är i strid med internationell humanitär rätt. Detta beror på att den humanitära rätten innehåller en regel som säger att ”[v]arje form av påtryckning eller propaganda i syfte att åstadkomma frivillig värvning är förbjuden”.³¹ Överträdelse av denna regel utgör dock inte *allvarliga* överträdelse i den humanitära rättens mening.

Vidare kan också nämnas rapporter om att Ryssland genom hot om straff tvingat personer med ukrainskt medborgarskap att flytta från Krim.³² Även detta riskerar att vara i strid med internationell humanitär rätt. Den internationella humanitära rätten förbjuder nämligen tvångsförflyttning av befolkningen på ockuperat område genom en regel som lyder ”[t]vångsförflyttning, enskilt eller i massa, eller deportation av skyddade

27 Artikel 45 i 1907 års lantkrigsreglemente. Traktatsbestämmelsen ansågs redan under krigsförbrytarrättegångarna i Nürnberg vara uttryck för sedvanerätt, se Nuremberg Military Tribunal, *Trial of the Major War Criminals before the International Military Tribunal*, Nuremberg 14 November 1945 – 1 October 1946, (Judgement) 1 October 1946, Official Documents, Vol. I, s. 254.

28 The Kharkiv Human Rights Protection Group, *New law in Ukraine would strip citizenship of Crimean victims of Russian occupation*, <http://khpg.org/en/index.php?id=1524344864> senast besökt 2020-05-04.

29 Artikel 51 (1) första meningen GK IV. Jämför artikel 31 GK IV.

30 Artikel 146 (1) GK IV. Artikel 147 GK IV anger som en svår överträdelse av konventionen ”tvingande av skyddad person att tjänstgöra i den fientliga maktens stridskrafter”. Se för den straffrättsliga tillämpningen av denna regel, till exempel artikel 8 (2)(a)(v) Romstadgan samt, för svensk del, lag 2014:406 om straff för folkmord, brott mot mänskligheten och krigsförbrytelser (härefter lag om krigsförbrytelser m.m.), 5 § 2 st.

31 Artikel 51 (1) andra meningen GK IV.

32 The Kharkiv Human Rights Protection Group, *Russia occupies Crimea and deports Ukrainians for refusing Russian citizenship*, <http://khpg.org/en/index.php?id=1535850187> senast besökt 2020-05-04.

personer från ockuperat område... är oavsett de skäl, som må anföras därför, förbjuden”³³. I linje med denna regel skulle till exempel också en påverkanskampanj av en ockupationsmakt där denna hotar befolkningen på ockuperat område med anfall om de inte lämnar sina hem kunna utgöra ett led i en tvångsförflyttning i den humanitära rättens mening.

Trots det som sagts ovan, ska det betonas att förbudet för en ockupationsmakt att utöva tvång mot befolkningen på ockuperat område inte är absolut. Några exempel på detta är artikel 51 (2) och 54 (2) GK IV, samt artikel 63 (1) och (2) TPI, där det finns uttryckliga *befogenheter* för en ockupationsmakt att tvinga skyddade personer att utföra arbete för ockupationsmaktens räkning.

Det finns således flera regler (och exemplifieringen här är inte uttömmande) som förbjuder hot och tvång i den humanitära rätten. De kan vara tillämpliga både i internationella väpnade konflikter, inklusive ockupation, och i icke-internationella väpnade konflikter.

Uppmaningar till våld

Ett annat exempel på en typ av kommunikationspåverkan som är

förbjuden enligt den internationella humanitära rätten är att *uppmanna till våld*. Som utgångspunkt för diskussionen tas här ett tal av Hamas inrikesminister i Ramallah sommaren 2019. I talet uppmanade ministern palestinier över hela världen att döda människor med judisk bakgrund. Han uttalade bland annat att ”... [y]ou should attack every Jew possible in all the world and kill them”³⁴. Uttalandet fördömdes av bland andra FN:s sändebud som farligt och uppviglande. Men få frågade sig hur yttrandet förhöll sig till den internationella humanitära rätten. Detta är en särskilt intressant fråga med tanke på att Hamas anses ha varit part i en väpnad konflikt med Israel vid tidpunkten för talet.³⁵

Den humanitära sedvanerätten innehåller en grundläggande regel som innebär att varje part i en väpnad konflikt måste följa den internationella humanitära rätten, och att också se till att den följs.³⁶ Denna grundläggande regel anses innebära en skyldighet för parter i väpnade konflikter att inte uppmanna till brott mot den humanitära rätten. Regeln har tillämpats på detta sätt av bland andra Internationella domstolen. I fallet *Nicaragua mot USA* konsta-

33 Artikel 49 (1) GK IV. En liknande reglering, tillämplig i icke-internationella väpnade konflikter, finns i artikel 17 TP II.

34 Se till exempel <https://www.voanews.com/middle-east/hamas-official-condemned-after-calling-palestinians-kill-jews> senast besökt 2020-05-04.

35 Se <http://www.rulac.org/browse/conflicts/military-occupation-of-palestine-by-israel> senast besökt 2020-05-04.

36 Se till exempel https://ihl-databases.icrc.org/customary-ihl/eng/docs/v1_rul_rule139. Jämför gemensamma artikel 1 GK I – IV.

terade domstolen att de handlingar som lades USA till last av Nicaragua – att sprida en manual i gerillakrigföring innehållande uppmaningar till handlingar som utgör brott mot den i situationen tillämpliga humanitära rätten – stred mot denna regel. I manualen uppmanades bland annat till att, om nödvändigt, skjuta flyende civila och att i propagandasyfte ”neutralisera” lokala domare, ämbetsmän och andra betydelsefulla personer.³⁷ Domstolen uttalade med anledning av detta att:

“The United States is... under an obligation not to encourage persons or groups engaged in the conflict in Nicaragua to act in violation of the provisions of Article 3 common to the four 1949 Geneva Conventions.”³⁸

Domstolens uttalande är tydligt. Att som part i en väpnad konflikt uppmana andra att bryta mot internationell humanitär rätt är förbjudet. Att spridandet av en manual, på så sätt som USA gjorde, bryter mot detta förbud, betyder rätteligen att även mer direkta uppmaningar att döda skyddade personer, som den uttryckt av Hamas inrikesminister, också måste anses omfattas av förbudet. Vidare borde det inte

bara vara uppmaningar till *olagligt dödande* som är förbjudna enligt denna regel, utan rimligtvis även uppmaningar till andra överträdelser av den internationella humanitära rätten – oavsett om det är fråga om svåra överträdelser eller andra överträdelser.

Uppmaningar som kan utsätta civila för fara

Ytterligare ett exempel på hur internationell humanitär rätt reglerar kommunikationspåverkan rör handlingar som liknar de som berörs ovan, som när en part uppmanar civila att delta i fientligheterna. Sådana uppmaningar kan exempelvis ske genom att en part i en väpnad konflikt uppmuntrar civilpersoner att rapportera om motståndarens rörelser i ett visst område, eller att parten uppmanar civila att tjäna som mänskliga sköldar runt dess militära installationer.

Det ska noteras att det inte är en överträdelse av den internationella humanitära rätten att som civilperson delta i fientligheterna. Inte ens om man som civil ”direkt deltar i fientligheterna” innebär det en överträdelse av den humanitära rätten. En annan sak är att en civilperson som gör så förlorar sitt folkrättsliga skydd som civil, och följaktligen får

³⁷ Internationella domstolen, *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua* (*Nicaragua v. United States of America*), Merits, Judgement, I.C.J. Reports 1986, p. 14 mom. 120.
³⁸ *Ibid*, mom. 220.

utsättas för lagliga anfall, under den tid då ett sådant direkt deltagande i fientligheterna pågår.³⁹ Detta innebär att en uppmaning till civila att delta i fientligheterna inte kan falla under förbudet att uppmana till *överträdelser* av den humanitära rätten som diskuterades ovan.

Det finns däremot andra humanitärrättsliga regler som kan påverka rätten att uppmana civila till olika handlingar. Exempelvis står det i tilläggsprotokoll I till 1949 års Genèvekonventioner (TP I) att "[c]ivilbefolkningen och civila personer skall åtnjuta allmänt skydd mot faror i samband med militära operationer", och att "[v]id genomförandet av militära operationer skall försiktighet ständigt iakttas för att skydda civilbefolkningen, civila och civil egendom".⁴⁰ Båda dessa regler innefattar en skyldighet för parter till väpnade konflikter att avstå från att uppmana, och därmed även att tvinga, civila till handlingar som riskerar att utsätta dem för risk att exempelvis bli skadade eller dödade. De två exemplen ovan, om uppmaningar att agera som mänskliga sköldar eller att delta i informationsinhämtning till förmån för

parten, illustrerar sådana situationer som skulle kunna utgöra överträdelser av dessa regler. Reglerna innebär således en underförstådd skyldighet för parter i väpnade konflikter att vid planering av påverkanskampanjer som riktas mot civila bedöma de risker för civila som följer med att utföra dessa handlingar, och att avstå från sådana uppmaningar om de innebär att civila utsätts för faror om de följer uppmaningarna.

Ett exempel hämtat från den amerikanska militära insatsen i Afghanistan på oo-talet kan visa på i vilka sammanhang dessa regler bör tillämpas. Under insatsen uppmanades lokalbefolkningen genom informationskampanjer att meddela var hemmagjorda bomber fanns utplacerade, och vem som hade lagt ut dem. Kampanjerna rapporteras ha varit endast delvis effektiva, eftersom vissa delar av lokalbefolkningen var alltför rädda för eventuella hämndaktioner från Talibanerna för att följa uppmaningarna.⁴¹ Huruvida andra delar av lokalbefolkningen följde uppmaningarna och därmed också utsattes för hämndaktioner framgår dock inte av rapporteringen. Påverkan av barn under femton års

39 Artikel 51 (3) GK TP I. Se även Artikel 13 (3) GK TP II). För sedvanerättsligt bindande regel i både internationell och icke-internationell väpnad konflikt, se till exempel https://ihl-databases.icrc.org/customary-ihl/eng/docs/v1_rul_rule6 senast besökt 2020-05-04.

40 GK TP I artikel 51 (1) respektive 57 (1). En motsvarighet till den förra bestämmelsen finns i GK TP II artikel 13 (1). För sedvanerättsligt bindande regel i både internationell och icke-internationell väpnad konflikt, se till exempel https://ihl-databases.icrc.org/customary-ihl/eng/docs/v1_rul_rule15 senast besökt 2020-05-04.

41 Arturo Munoz, Lance Menthe, *US Military Information Operations in Afghanistan: Effectiveness of Psychological Operations 2001-2010* (2012), s. 78.

ålder omfattas av särskilda regler i den internationella humanitära rätten. Bland annat är det förbjudet att rikta rekryteringskampanjer mot barn.⁴² Att göra så utgör till och med en krigsförbrytelse.⁴³ Det stadgas också särskilt att barn inte får tillåtas att delta i fientligheterna. Exakt vilka handlingar som omfattas av detta förbud är inte helt klarlagt.⁴⁴ Det omfattar dock inte bara handlingar som att använda vapen mot motståndaren. Också andra handlingar med anknytning till fientligheterna, till exempel att bidra till militär underrättelseinhämtning, att tjäna som utkik, kurir eller att dela ut flygblad till stöd för en parts militära operationer kan omfattas.⁴⁵ Det är noterbart att förbudet gäller oberoende av om påverkan sker med hjälp av hot eller tvång, genom utfästelser om belöning, eller genom användande av andra incitament.

Kränkande yttranden

På senare tid har ett antal rättsfall som rört kränkande publiceringar på sociala medier avgjorts i svenska, tyska och finska nationella domstolar.⁴⁶ Fallen grundas på det humanitärrättsliga förbudet mot kränkande av den personliga värdigheten.⁴⁷ I ett av fallen – från Hovrätten över Skåne och Blekinge – prövade domstolen om den tilltalade, i samband med en icke-internationell väpnad konflikt i Irak, genom att för fotografering posera med dödade motståndare och därefter publicerat bilderna på Facebook gjort sig skyldig till kränkande av den personliga värdigheten. Hovrätten konstaterade att:

”... [den tilltalade] har publicerat de aktuella bilderna... på sitt Facebookkonto. Genom publiceringen har han möjliggjort en obegränsad spridning

42 Se till exempel https://ihl-databases.icrc.org/customary-ihl/eng/docs/v1_rul_rule136 senast besökt 2020-05-04. Se även artikel 77 (2) TP I.

43 Se till exempel artikel 8 (2)(b)(xxvi) och artikel 8 (2)(e)(vii) Romstadgan, och lag om krigsförbrytelser med mera, 4 § 11 mom.

44 Det kan till exempel noteras att artikel 77 (2) TP I avser ”direkt deltagande i fientligheterna” medan artikel 4 (3)(c) TP II talar om ”deltagande i finenligheterna”. ICRC menar att en sedvanerättslig regel tillämplig i både internationell och icke-internationell väpnad konflikt omfattar ”deltagande i fientligheterna”, se https://ihl-databases.icrc.org/customary-ihl/eng/docs/v1_rul_rule137 senast besökt 2020-05-04.

45 Se till exempel ICTY, *Prosecutor v. Strugar* (Appeals Chamber Judgement) IT-01-42-A, 17 July 2008, mom. 177. Nils Melzer, *Interpretive Guidance on the Notion of Direct Participation in Hostilities under International Humanitarian Law*, ICRC, 2009, s. 48 – 52. Internationella brottmålsdomstolen tillämpar ett liknande begrepp, ”aktivt deltagande i fientligheterna”, se *Prosecutor v. Lubanga*, (Trial Chamber Judgement) ICC-01-04/-01/06 mom. 622.

46 Se till exempel Hovrätten över Skåne och Blekinge, B 3187-16, 11 april 2017. Oberlandesgericht Frankfurt am Main, 5-3 StE 2/16 - 4 - 1/16, 12 juli 2016. Central Tavastland tingsrätt, 16/112863, R16/214, 22 mars 2016.

47 Gemensamma artikel 3 (1)(1)(c) GK, artikel 75 (2)(b) TP I, artikel 4 (2)(a) TP II. En sådan regel anses även sedvanerättsligt bindande, se till exempel https://ihl-databases.icrc.org/customary-ihl/eng/docs/v1_rul_rule90 senast besökt 2020-05-04.

av bilderna inom framförallt Facebook men även inom Internet. Personerna på bilderna har varit möjliga att känna igen. Genom publiceringen har han behandlat de fotograferade personerna på sådant förödmjukande och nedsättande sätt som varit ägnad att allvarligt kränka personernas värdighet.⁴⁸

Hovrätten fann således att spridandet av bilderna på personerna under de aktuella omständigheterna utgjorde en krigsförbrytelse i form av kränkande av den personliga värdigheten. Det verkar därför rimligt att anta att påverkanskampanjer i väpnad konflikt som syftar till att framställa personer på ett förödmjukande och nedsättande sätt kan komma att bedömas som krigsförbrytelser. En situation som kan diskuteras mot denna bakgrund är de påverkanskampanjer som genomförts i Ukraina, där elektroniska anslagstavlor hackats och ukrainska politiker har hängts ut som krigsförbrytare med både namn och bild.⁴⁹

Slutsatser

Syftet med den här artikeln har varit att visa på delar av det skydd som den internationella humanitära rätten ger civila mot kommunikationspåverkan. Det har visats att den internationella humanitära rätten ger civila ett rela-

tivt omfattande skydd mot kommunikationspåverkan i form av hot, tvång, kränkande yttranden, och olika uppmaningar som riskerar att utsätta civila för fara. Men man kan också konstatera att reglerna är komplexa och varierande, bland annat avseende deras exakta räckvidd – vad de omfattar, vem de skyddar, vem de ålägger skyldigheter och i vilka situationer reglerna gäller.

Dessa regler diskuteras dock inte i lika stor utsträckning som de humanitärrättsliga regler som styr vålds- och tvångsanvändning. Men idag, när kommunikationspåverkan har fått en allt viktigare plats i arsenalerna hos både statliga och icke-statliga parter till väpnade konflikter, och dessutom i hög utsträckning används mot civila, så har också behovet att förstå det humanitärrättsliga skyddet mot dessa handlingar ökat. Det är inte minst så eftersom också kommunikationspåverkan kan leda till att civila dödas, skadas eller utsätts för psykiskt lidande. Det skulle därför vara välkommet med en fördjupad diskussion kring det rättsliga skyddet för civila mot kommunikationspåverkan som en del av modern krigföring. Det skulle förhoppningsvis öka medvetenheten om dessa rättsregler hos parterna i väpnade konflikter, såväl som hos andra aktörer som verkar i, eller i samband med, väpnade konflikter.

48 Hovrätten över Skåne och Blekinge, B 3187-16, 11 april 2017, s. 4.

49 Elina Lange-Ionatamishvili och Sanda Svetoka, "Strategic Communications and Social Media in the Russia Ukraine Conflict" i Kenneth Geers (red.), *Cyber War in Perspective: Russian Aggression Against Ukraine*, NATO CCD COE Publications, Tallinn, 2015, s. 106.

Lästips

Vill du lära dig mer om internationell humanitär rätt? Här följer publikationer där du kan fördjupa dig i aktuella frågor på området:

Publikationer av Svenska Röda Korset

Svenska Röda Korsets årsbok i internationell humanitär rätt 2018, <https://www.rodakorset.se/globalassets/rodakorset.se/dokument/krigets-lagar/srk-arsbok-i-internationell-humanitar-ratt-2018.pdf>.

Publikationer av Internationella rödakorskommittén (ICRC)

ICRC, International Humanitarian Law and the Challenges of Contemporary Armed Conflicts – Recommitting To Protection In Armed Conflict On The 70th Anniversary Of The Geneva Conventions, <https://www.icrc.org/en/document/icrc-report-ihl-and-challenges-contemporary-armed-conflicts>.

Publikationer från svenska universitet och forskare

Gregor Noll, "War by Algorithm: The End of Law?" kapitel i *War and Algorithm. Limits of Understanding, Law and Vision*, Max Liljefors, Gregor Noll, och Daniel Steuer (eds). Rowman & Littlefield, London/New York, 2019.

Heather Harrison Dinniss (Försvårshögskolan), "Legal Aspects of Human Enhancement Technologies" kapitel i *New Technologies and the Law in War and Peace*, William H. Boothby (ed), Cambridge University Press, 2019.

Jann Kleffner (Försvårshögskolan), "The Legal Fog of an Illusion: Three Reflections on "Organization" and "Intensity" as Criteria for the Temporal Scope of the Law of Non-International Armed Conflict", *International Law Studies* Vol. 95, 2019.

Katharine J.Mach, Caroline M.Kraan, W. Neil Adger et.al,
"Climate as a risk factor for armed conflict", *Nature* Vol. 571, 2019.

Kristina Lundberg, Sofia Kjellström, Lars Sandman, "Dual Loyalties:
Everyday ethical problems of registered nurses and physicians in
combat zones" *Nursing Ethics* Vol. 26(2), 2019.

Marika Ericson (Uppsala Universitet), *On the Virtual Borderline:
Cyber Operations and their Impact on the Paradigms for Peace and War:
Aspects of International and Swedish Domestic Law*, Doktorsavhandling,
handledare Gunnar Hult, Jann Kleffner, Gunnar Hult, 2020.

Pontus Winther (Uppsala Universitet), *International Humanitarian
Law and Influence Operations: The Protection of Civilians from
Unlawful Communication Influence Activities during Armed Conflict*,
Doktorsavhandling, handledare Inger Österdahl, Jann Kleffner, 2019.

Allmänt om internationell humanitär rätt

Marco Sassòli, *International Humanitarian Law: Rules,
Controversies, and Solutions to Problems Arising in Warfare*,
Edward Elgar Publishing, 2019.

Oona A Hathaway och Scott J Shapiro, "International law and its
transformation through the outlawry of war", *International Affairs*,
Vol. 95 (1), 2019.

ENGAGERA DIG

Vill du delta i arbetet att sprida kunskap om humanitär rätt och andra viktiga områden som Svenska Röda Korset arbetar med? Bli frivillig folkrättsinformatör hos Svenska Röda Korset! Vi har folkrättsgrupper runt om i landet. Kontakta Svenska Röda Korset *info@redcross.se*

Vill du engagera dig i Svenska Röda Korset på andra sätt, kanske som frivillig, månadsgivare eller genom att ge en gåva, besök <https://www.rodakorset.se/engagera-dig/> och <https://www.rodakorset.se/stod-oss/>

Svenska Röda Korsets årsbok i internationell humanitär rätt sammanställer svensk praxis inom den humanitära rätten och belyser några av de större humanitärrättsliga händelserna under 2019. Årsboken syftar till att öka kunskapen om den humanitära rätten och belysa dess relevans i dagens samhälle.

Temat på upplagan är Genèvekonventionerna, som år 2019 fyllde 70 år. I denna upplaga ges exempel på Sveriges arbete med den humanitära rätten och svenska domar om överträdelser av den humanitära rätten, samt hur den svenska Försvarsmakten arbetar på området. Utöver detta berörs även aktuella frågor kopplade till den humanitära rätten, såsom skyddet mot kommunikationspåverkan i väpnade konflikter samt vilka utmaningar som uppkommer i förhållande till autonoma vapensystem. Boken behandlar även den 33:e Internationella rödakors- och rödahalvmånekonferensen.

ISSN 2003-1076

9 772003 107000

Svenska Röda Korset

Box 17563, Hornsgatan 54, 118 91 Stockholm
Telefon 08-452 46 00 | E-post: info@redcross.se
Besök vår hemsida www.rodakorset.se

Svenska Röda Korset